

Towards Revolutionizing the Economy of the Armed Forces; An identification of relevant factors and criteria

Asghar Saleh Esfahani¹, Mojtaba Rashmeh^{2*}

1. Associate Professor, Department of Strategic Management, Faculty of Strategic Management, Supreme National Defense University, Tehran, Iran. Email: A.saleh110@gmail.com

2. Ph.D. Candidate, Department of Economics, Faculty of Strategic Management, Supreme National Defense University, Tehran, Iran. Corresponding Author. Email: mr13502020@gmail.com

Article Info

Article type:
Research Article

Article history:
Received: 29-11-2023
Accepted: 21-07-2024

Keywords:
Economic revolution,
Armed forces, Income
generation,
Efficiency,
strengthening.

Abstract

In today's context, developing countries which actively seek to resist against the global systems of domination and preserve their identity, ideals and values, necessarily find themselves in need of developing their defense foundations. However, governmental budgetary resources of these countries are often inadequate for meeting the exigencies of defense and security sectors. Yet, a preliminary examination of the defense industries of these countries often highlights the low efficiency with which the economic assets and capacities currently at the disposal of the armed forces are utilized. It is therefore necessary to increase the efficiency and effectiveness of strategies in order to maintain an active deterrence against the global systems domination. These issues bring to the fore the need for an economic revolution in the armed forces in order to firstly, generate income and provide resources for the defense sector, and secondly, make the economy of the armed forces more efficient, and thus, strengthen the national economy. The objective of this study is to delineate what such an economic revolution in the economy of the defense sector would entail and, for this purpose, it seeks to identify and classify the effective factors involved. In terms of research methodology this study can be classified as a descriptive-survey and the methodology of this paper relies on library and field methods. For this purpose, modus operandi of this study was to conduct field interviews with experts in the armed forces, further utilizing questionnaires for data collection. Thereafter, in order to ensure of the reliability of the questionnaire the study conducted the "Cronbach's alpha" test, and subsequently, factor analysis techniques were employed to measure the validity of the construct. In order to analyze the collected data, the study relied on statistical methods such as the "T-Student" test and analysis of variance, and finally, the hierarchical analysis approach was utilized to determine the weights of the factors.

The results of this research showed that - ranked by the order of importance - income generation and supply of resources required by the defense sector, increasing the efficiency of the economic management of the armed forces, and strengthening the national economy, are in turn variables that influence the economic revolution of the armed forces.

Cite this article: Saleh Esfahani, A., Rashmeh, M. (2024). Towards Revolutionizing the Economy of the Armed Forces; An identification of relevant factors and criteria. *Journal of Defense Economics & Sustainable Development*, 9 (33), 9-39.

20.1001.1.25382454.1403.9.33.1.9

© The Author(s) 2024. Published by Defense Economics Scientific Association of Iran. This article is an open access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International (CC BY-NC 4.0 license)

بررسی چابکی انقلاب اقتصادی در نیروهای مسلح و شناسایی عوامل مؤثر در شکل گیری آن

اصغر صالح اصفهانی^۱، مجتبی رشمه^{۲*}

۱. دانشیار، گروه مدیریت راهبردی، دانشکده مدیریت راهبردی، دانشگاه عالی دفاع ملی، تهران، ایران.

رایانامه: A.saleh110@gmail.com

۲. دانشجوی دکترا، گروه اقتصاد، دانشکده مدیریت راهبردی، دانشگاه عالی دفاع ملی، تهران، ایران. نویسنده مسئول.

رایانامه: mr13502020@gmail.com

چکیده

اطلاعات مقاله

نوع مقاله:

مقاله علمی

تاریخچه مقاله:

تاریخ ارسال: ۱۴۰۲/۰۹/۰۸

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۰۴/۳۱

واژگان کلیدی:

انقلاب اقتصادی، نیروهای

مسلح، درآمدسازی،

کارآمدسازی، توانمندسازی.

در دنیای امروز کشورهای درحال توسعه با هدف مقابله فعال با نظام سلطه، الزاماً بایستی در مسیر استحکام و توسعه دائمی بنیه‌های دفاعی و مقاومت در برابر فشارهای همه جانبه رقیبان برای حفظ هویت، آرمان‌ها و ارزش‌های خود اقدام نمایند. عدم کفایت منابع بودجه‌ای دولت‌ها جهت تامین نیازمندی‌های بخش دفاعی و امنیتی و افزایش کارایی و اثربخشی راهبردهای دفاعی کشور در زمینه توسعه قدرت دفاعی و بازدارندگی فعال در برابر نظام سلطه جهانی از یک طرف و پایین بودن بهره‌وری دارایی‌ها و ظرفیتهای اقتصادی در اختیار نیروهای مسلح از طرف دیگر موجب طرح موضوع انقلاب اقتصادی در نیروهای مسلح به منظور درآمدسازی و تامین منابع بخش دفاع، کارآمدسازی اقتصاد نیروهای مسلح و توانمندسازی اقتصاد ملی شده است. در این راستا پژوهش حاضر به دنبال بررسی چابکی انقلاب اقتصادی در نیروهای مسلح و شناسایی و رتبه‌بندی عوامل مؤثر در شکل‌گیری انقلاب اقتصادی در بخش دفاع است. روش تحقیق توصیفی-پیمایشی است و روش گردآوری داده‌ها، کتابخانه‌ای و میدانی بوده و از ابزارهای مصاحبه و پرسشنامه، جهت گردآوری داده‌ها استفاده گردیده است. به منظور تجزیه و تحلیل داده‌ها، روش‌های آماری از جمله آزمون «تی استیودنت» و تحلیل واریانس و برای تعیین اوزان عوامل از رویکرد تحلیل سلسله مراتبی استفاده گردید. نتایج این پژوهش نشان داد که به ترتیب درجه اهمیت، مؤلفه‌های درآمدسازی و تامین منابع بخش دفاعی، کارآمدسازی اقتصاد نیروهای مسلح و توانمندسازی اقتصاد ملی، متغیرهای اثرگذار بر شکل‌گیری انقلاب اقتصادی نیروهای مسلح هستند.

استناد به مقاله: صالح‌اصفهانی، اصغر و رشمه، مجتبی. (۱۴۰۳). بررسی چابکی انقلاب اقتصادی در نیروهای مسلح و شناسایی عوامل مؤثر در شکل‌گیری آن، فصلنامه

اقتصاد دفاع و توسعه پایدار، ۹(۳۳)، ۹-۳۹.
[10.1001.1.25382454.1403.9.33.1.9](https://doi.org/10.1001.1.25382454.1403.9.33.1.9)

ناشر: انجمن علمی اقتصاد دفاع ایران

© نویسندگان

۱. مقدمه

در مهندسی مولفه های قدرت دفاعی نقش و جایگاه اقتصاد در افزایش قدرت دفاعی به عنوان عاملی مهم و ضروری اجتناب ناپذیر تعریف شده که عدم توجه به آن حتماً زیان و خسارت برای منافع ملی و امنیت ملی به همراه خواهد داشت. در شرایط فعلی، اقتصاد کشور به گونه ای نیست که قادر باشد تمام نیازمندی های نیروهای مسلح کشور را حمایت نماید و لذا نایستی نیازمندی بخش دفاع را صرفاً ماکول و متوقف به تامین منابع از محل بودجه عمومی دولت نمود و بایستی نیروهای مسلح برای تامین نیازهای خود پیش بینی و عمل نمایند.

نیازهای حداقلی بودجه ای نیروهای مسلح کشور اعم از تقویت بنیه دفاعی، حقوق شاغلین و بازنشستگان و سایر هزینه های راهبردی به همراه تهدیدات مترتب در حوزه دفاعی بسیار بیشتر از منابعی است که دولت های مختلف بتوانند تامین کنند ضمن اینکه این فاصله روزبه روز در حال افزایش نیز می باشد.

در بودجه سال ۱۴۰۱ برای فصل امور دفاعی و امنیتی کشور بعنوان بخشی از بودجه عمومی دولت، مبلغی بالغ بر ۱۹۸ هزار ۴۲۲ میلیارد تومان لحاظ گردید که این عدد معادل ۶/۶ میلیارد دلار و با توجه به رقم ۱۲۰ میلیارد دلاری کل بودجه این سال، حدود ۵/۵ درصد بودجه کشور سهم بخش دفاع و امنیت بوده است. شایان ذکر است که هزینه نظامی جهان در سال ۲۰۲۱ رکورد بالاترین رقم در تاریخ و بالغ بر ۲/۱ تریلیون دلار را ثبت کرده است.

با استناد به آمار موسسه بین المللی تحقیقات صلح استکهلم^۱، آمریکا ۸۰۰ میلیارد دلار در سال ۲۰۲۱ هزینه نموده که بالاترین هزینه نظامی جهان بوده است (این عدد ۱۲۰ برابر بودجه دفاعی ایران در سال ۱۴۰۱ است). در خصوص دیگر کشورها گفتنی است چین با ۲۹۳ میلیارد دلار، هند با ۷۶/۶ میلیارد دلار، انگلیس با ۶۸/۴ میلیارد دلار و روسیه با ۶۵/۹ میلیارد دلار در رده های دوم تا پنجم جهان قرار دارند. رژیم صهیونیستی نیز ۲۵ میلیارد دلار در سال ۲۰۲۱ هزینه نظامی نموده است که ۸ برابر بودجه دفاعی ایران در سال ۱۴۰۱ می باشد. بنابراین افزایش ریسک تامین بودجه بخش دفاع در راستای افزایش قدرت بازدارندگی و دفاعی کشور بعنوان دغدغه مهم فرماندهان عالی نیروهای مسلح مطرح می باشد که ضرورت تامین منابع از محل ورود یا توسعه اقتصاد بخش دفاع را ایجاب نموده است.

از طرف دیگر به نظر می آید که بخش زیادی از دارایی ها، ظرفیتهای و زیرساختهای اقتصادی در نیروهای مسلح با بهره وری بالا بکار گرفته نمی شوند و نیازمند طرحی انقلابی برای کارآمدسازی و مولدسازی این قبیل دارایی ها می باشد.

کسب اطمینان از اینکه انقلاب اقتصادی در نیروهای مسلح کمک بسیار زیادی به افزایش اثربخشی بیشتر قدرت دفاعی خواهد نمود و از طرفی امکان سرریز ظرفیتهای و دانش بخش دفاعی موجب توانمندسازی و کمک سازی به اقتصاد ملی گردیده و با توسعه و کارآمدسازی بخش اقتصادی نیروهای مسلح، شبکه های اقتصادی بخش خصوصی توسعه و مردمی سازی اقتصاد تقویت خواهد گردید، موضوع بسیار مهمی در موفقیت

¹ SIPRI

طرح انقلاب اقتصادی می باشد. بنابراین ضرورت شناسایی عوامل و معیارهای مؤثر در انقلاب اقتصادی نیروهای مسلح و تعیین درجه و اهمیت هر کدام، نکته بسیار مهمی در اطمینان بخشی به مخاطبین و ذی نفعان بوده و مسیر تحقق و دستیابی به هدف‌های انقلاب اقتصادی را تسهیل خواهد کرد. می توان گفت تاکنون تحقیق جامعی با این عنوان در این زمینه انجام نشده و با وجود تلاش‌های ارزشمند صورت گرفته در زمینه های جهش اقتصادی، تحول اقتصادی و ... ، به نظر می رسد پژوهش های انجام شده موفق به تبیین مفهوم و چپستی انقلاب اقتصادی و عوامل کلیدی این انقلاب نشده اند. بنابراین ضرورت دارد عوامل و معیارهای اختصاصی و مؤثر در انقلاب اقتصادی نیروهای مسلح شناسایی گردد تا بتوان بر پایه الگویی مناسب برای سنجش، ارزیابی و تحلیل دقیق و برنامه ریزی و حرکت در مسیر افزایش قدرت دفاعی و اقتصادی نیروهای مسلح گام برداشت.

هدف و سوال اصلی این پژوهش بررسی و بیان چپستی انقلاب اقتصادی در نیروهای مسلح کشور ج.ا. ایران و اهداف فرعی پژوهش، شناسایی عوامل و معیارهای لازم برای تدوین الگوی انقلاب اقتصادی و تعیین درجه اهمیت و اولویت بندی عوامل و معیارهای مؤثر در تدوین الگوی انقلاب اقتصادی در نیروهای مسلح ج.ا. ایران می باشد. لذا در راستای دستیابی به اهداف پژوهش پاسخ به سوالات فرعی ذیل مطرح می باشد:

۱. آیا درجه اهمیت هریک از عوامل شناسایی شده به یک اندازه است؟
۲. معیارهای تشکیل دهنده هریک از عوامل اصلی مؤثر بر انقلاب اقتصادی در نیروهای مسلح ج.ا. کدامند؟
۳. درجه اهمیت هریک از معیارها در هر کدام از عوامل اصلی چه میزان است؟

۲. مبانی نظری و پیشینه پژوهش

۲-۱. مبانی نظری پژوهش

واقعیت این است که جمهوری اسلامی به عنوان ام القرای جهان اسلام در حوزه اقتصادی دچار مشکل است و حسب فرمان بسیج عمومی از سوی فرماندهی کل قوا، ضروری است شبکه اقتصادی نیروهای مسلح نیز بر اساس ظرفیت های بالقوه و یا بالفعل خود به منظور کمک به رفع گلوگاه های اقتصادی بعنوان یک الگوی موفق وارد میدان گردند.

امام خمینی (ره) در بند دوم پیامی که به منشور سازندگی معروف گردید؛ وظیفه نیروهای مسلح را توسعه و تکامل صنایع و ابزار مربوط به قدرت دفاعی کشور دانستند و در بند هفتم از همان منشور، سازندگی را به دوش نیروهای عظیم مردمی به خصوص جبهه رفته‌ها دانستند، عباراتی که به نوعی ترجمان خصوصی سازی بود. نیروهای مسلح با بهره برداری از تجربه و توان نیروهای متخصص خود که آزمون جنگ تحمیلی را با موفقیت طی کرده بودند و با بهره برداری از امکانات و لجستیک انباشت شده در این نهادها و با رحلت جانگداز امام خمینی (ره) و بنا به درخواست دولت و تأیید مقام معظم رهبری (مد ظله العالی) که ضرورت حضور آنان در صحنه اقتصادی کشور را احساس نموده بودند، تلاش کردند ضمن ترمیم خساراتی که از جنگ به ارث برده بودند، توانی دوباره به خود ببخشند و در کنار آن بسترهای لازم برای حضوری فعال در فعالیت های اقتصادی و سازندگی را ایجاد نمایند.

در حال حاضر شاهد وجود ظرفیت عظیمی از جنبه‌های نرم و سخت در پیکره نیروهای مسلح هستیم. بدیهی است راکد ماندن این ظرفیت و پتانسیل، منطقی و عقلانی نبوده و در راستای بهره‌برداری و بهره‌گیری از کلیه توانمندی‌های موجود در کشور، می‌بایست از این نیروی عظیم نیز استفاده نمود. چراکه در صورت عدم فعالیت‌های اقتصادی در زمان صلح، توان فنی و مهندسی نیروهای مسلح از بین رفته و این موضوع در بلند مدت بر خلاف امنیت ملی خواهد بود.

فعالیت‌های اقتصادی نیروهای مسلح علاوه بر کمک به پیشرفت و توسعه اقتصادی، بخشی از بودجه مورد نیاز جهت ارتقای بنیه دفاعی کشور را تأمین می‌کند. چرا که مقرر گردیده سود حاصل از فعالیت‌های اقتصادی نیروهای مسلح در راستای ارتقای بنیه دفاعی و یا ارائه خدمات به کارکنان نیروهای مسلح هزینه شود. به نظر می‌رسد در شرایط فعلی اقتصادی کشور و وجود تحریم‌های بین‌المللی، عدم استفاده از پتانسیل عظیم نیروهای مسلح در تقویت اقتصاد کشور چندان منطقی نباشد. ولیکن باید در نظر گرفت که اجرای این تصمیم راهبردی نیازمند یک مدل شفاف و توجیه پذیراست. بنابراین جهت گیری‌های اقتصادی نیروهای مسلح که تعیین کننده جهت حرکتی در مسیر تحقق اهداف اقتصادی می باشد را می توان در قالب الگوی انقلاب اقتصادی مطرح کرد. گام نخست در تدوین این الگو، تبیین چستی و دلایل اجابایی برای درک ضرورت و اهمیت انقلاب اقتصادی و ایجاد زبان مشترک به منظور ائتلاف عمومی در مسیر تحقق سیاستها، راهبردها برنامه‌های آتی انقلاب اقتصادی نیروهای مسلح می باشد.

۲-۱-۱. چستی انقلاب اقتصادی در نیروهای مسلح

حال پیش از بررسی چرایی و چگونگی انقلاب اقتصادی، لازم است چستی آن معلوم گردد. به عبارت روشن‌تر ابتدا بدانیم ماهیت یک پدیده چست و اساساً درباره چه چیزی قرار است بحث شود. در غیر این صورت پرداختن به چرایی و چگونگی موضوع انقلاب اقتصادی موجب سردرگمی و تشتت می شود. در تحلیل چستی انقلاب اقتصادی ابتدا نیاز است تا به مفهوم انقلاب پرداخته شود.

۲-۱-۱-۱. چستی انقلاب از منظر امام خمینی (ره)

در بازخوانی ادبیات امام خمینی (ره) پیرامون انقلاب، ما با یک تمایز روشن میان دیدگاه ایشان با سایر نظریه‌های جامعه‌شناسی انقلاب مواجه می شویم. در ساحت نظری که امام خمینی (ره) برای فهم انقلاب می‌گشایند، انقلاب به مثابه یک تحول اجتماعی صرفاً به دیگر تحولات اجتماعی بازگشت داده نمی‌شود و پای نوعی انقلاب انفسی و درونی به میان می‌آید. نظریه انقلاب امام خمینی (ره) بر خلاف نظریه‌های مدرن که انقلاب را صرفاً محصول انقلاب از بیرون می‌دانند، ایشان ضمن در نظر گرفتن عوامل بیرونی به عنوان عوامل اعدادی و زمینه ساز، «انقلاب انسانی» و درونی را اصل، ضرورت و مبنای انقلاب می‌دانند و با تأکید بر تحول بنیادین انسانها و پدید آمدن انسان انقلابی، چگونگی، پیامد و علل انقلاب را تشریح می‌کنند (نامخواه، ۱۳۹۴). ایشان تلاش می‌کنند این استدلال را به‌روراند که جامعه در وضعیت پس از انقلاب انسانی، موجودیتی بر خالف آنچه پیش از آن بوده می‌یابد و وضعیت عمومی جامعه ما پس از انقلاب انسانی «برعکس» و «مقابل» وضعیت پیشین است (امام خمینی، ۱۳۷۸ ج ۴ ص ۲۵۸).

امام خمینی (ره) در خصوص انقلاب در گفتارهای خود به وضوح از گسترشی که در همه جای ایران به وجود آمده سخن به میان می‌آورند و به فراگیری جغرافیایی انقلاب اشاره دارند و از اینکه آرمانهای انقلاب تا «دهات کمره» و «دهات چاپلق» و «لرستان» و «قریه حسن فلک» هم رفته است، سخن می‌گویند (امام خمینی (ره)، ۱۳۷۸ ج ۶ ص ۴۹۰). از طرف دیگر و در کنار گسترش جغرافیایی راجع به گروه‌ها و جماعات نیز سخن به میان می‌آورند و به صراحت انقلاب را ورای نظام قشربندی اجتماعی و در «همه طبقات ملت» می‌دانند (همان، ۱۳۷۸ ج ۱۰ ص ۲۰۵) ایشان نیاز ایجاد انقلاب را همبستگی اجتماعی تلقی می‌کنند (همان، ۱۳۷۸ ج ۸ ص ۱۸۸) و به این نکته اشاره دارند که روی دادن این تحول ژرف در سطح فردی نیز امری کاملاً زمانبراست (همان، ۱۳۷۸ ص ۴۲۵) از همین روی وقوع آن در یک زمان کوتاه و در سطحی اجتماعی حالتی کاملاً اعجاز‌گونه دارد (همان، ۱۳۷۸ ص ۴۲۵). لذا از این جهت امام (ره) انقلاب را «تحفه ای الهی» می‌دانستند (همان، ج ۲۱ ص ۴۰۲).

برخی در تبیین معجزه‌گونگی انقلاب آنچنان اغراق کرده و غرق می‌شوند که نقش «مردم» در تبیین انقلاب کمرنگ می‌شود و از سوی دیگر برخی فقط به نقش مردم ضریب می‌دهند و بعد «الهی» انقلاب را نادیده می‌انگارند. در حالی که از منظری که امام خمینی (ره) در فهم انقلاب پیش می‌نهند، این در هم تیندگی بعد الهی و بعد مردمی به خوبی قابل فهم و تحلیل است:

«ملت ما به برکت این نهضت خودش، نهضت جوشیده از متن ملت جوشیده و بیرون آمده، نمی‌تواند کسی بگوید که مال من است. هیچ کس حق ندارد؛ غلط است کسی بگوید که مال این شخص یا گروه است... هیچ دستی نمی‌تواند این جور ملتی را تغییر بدهد. خداست این کار را کرده. این دست خداست؛ هیچ قدرتی نمی‌تواند در ظرف - الان می‌شود گفت - یک سال و چند ماه، یک سال و چقدر این تحول را پدید آورد. برای اینکه قبلاً یک قدری همین طور تدریجی بود کار، و باز خروجی نکرده بود، در ظرف یک سال و چند ماه آن تحول و تغییری که در مملکت ما و در ملت ما حاصل شده است، که راه صدها ساله رفته، یعنی ۲۵۰۰ سال را زیر پا گذاشته و مالیده، این نمی‌شود که با دست زید و عمرو باشد. هیچ نمی‌شود گفت روحانیون این کار را کرده‌اند؛ نمی‌شود گفت مردم بازار این کار را کرده‌اند؛ خیر، دست خداست و از متن ملت جوشیده است این انقلاب به امر خدا. و لهذا امیدبخش است. این الهی است؛ امیدبخش است» (همان، ج ۴ ص ۲۵۶ - ۲۵۷).

یکی از مهم‌ترین مباحثی که در ارتباط با هر انقلابی مطرح می‌شود، ویژگی‌های آن است. رویکرد امام به اهداف انقلاب و تحقق آن‌ها در واقع بیانگر دائمی شدن انقلاب است. از نگاه امام تا زمانی که انقلاب خود را متعهد به تامین اهدافی همچون «احیای قوانین و حاکمیت اسلام»، «تحقق استقلال»، «تحقق عدالت» و «صدور انقلاب» کند، همواره پویایی خود را حفظ می‌کند (انقلاب در متن گفتار امام خمینی، ۱۳۹۳). در ادامه به بررسی هر یک از اهداف انقلاب از دیدگاه امام پرداخته می‌شود.

الف) احیای قوانین و حاکمیت اسلام

در نگرش بنیانگذار جمهوری اسلامی ایران، دین اسلام مهم‌ترین و کامل‌ترین دین الهی است که برای سعادت و خوشبختی بشر، قوانین و مقرراتی در زمینه‌های مختلف فردی و اجتماعی انسان و منطبق بر نیازهای

مادی و معنوی او وضع کرده است، بنابراین یکی از مهم‌ترین اهداف انقلاب از نگاه ایشان، احیای مجدد قوانین اسلامی و فاصله گرفتن از الگوی های نادرست است.

ب) تحقق استقلال

یکی از مهم‌ترین ایراداتی که بنیانگذار جمهوری اسلامی ایران به شرایط ماقبل انقلاب در ایران وارد می‌دانستند، عدم استقلال بود. به این معنا که مستشاران و ایادی بیگانه، نقش بارزی در تصمیم‌گیری‌های داخلی ایفا می‌کردند و در این شرایط، رشد و استقلال و آزادی از نگاه ایشان خواب و خیالی بیش نیست و هر کس در هر مقامی و به هر صورتی اجازه‌ی دخالت اجانب را در وطن فراهم کند، خائن به اسلام و کشور است.

ج) تحقق عدالت

کلید واژگانی مانند ترجیح کوخ‌نشینان بر کاخ‌نشینان، که امام خمینی (ره) همواره بر آن تاکید داشته‌اند، حاکی از جایگاه کلیدی مقوله‌ی عدالت و گسترش آن در جامعه از نگاه ایشان است. ایشان اساساً در تعبیری هدف انقلاب را برقراری قسط و عدل معرفی می‌کنند.

د) صدور انقلاب

یکی دیگر از مهم‌ترین اهداف انقلاب از نگاه امام خمینی (ره) این است که نباید محدود و منحصر به مرزهای داخلی یک کشور باقی بماند، بلکه باید زمینه گسترش آن را به سایر ممالک نیز فراهم کرد: «ما باید در صدور انقلابمان به جهان کوشش کنیم و تفکر اینکه ما انقلابمان را صادر نمی‌کنیم کنار بگذاریم، زیرا اسلام بین کشورهای مسلمان فرقی قائل نیست و پشتیبان تمام مستضعفین جهان است».

۲-۱-۱-۲. چپستی انقلاب از منظر امام خامنه ای (مدظله العالی)

امام خامنه ای (مدظله العالی) در موارد متعددی به تعریف مفهوم انقلاب پرداخته اند و در هر بیانی بخشی از این مفهوم را تبیین کرده اند با کنار هم چیدن مجموع این بیانات مقصود کامل ایشان از این مفهوم را می‌توان توضیح داد؛ در یک جا انقلاب را معادل تغییر بنیادین همه نهادهای اصلی زندگی جامعه می‌داند:

«انقلاب فقط شورش کردن به خیابان ریختن و جنجال کردن نیست. انقلاب یعنی تغییر بنیادین همه نهادهای اصلی زندگی جامعه؛ تغییر بنیادین آنچه غلط و کج و نابجاست به آنچه صحیح و مستقیم و بجاست» (بیانات مقام معظم رهبری، ۱۳۸۱/۱۱/۱۵).

در جای دیگر انقلاب را به یک کوره گدازنده تشبیه می‌کنند که تغییر دهنده شکل و نظم عناصر موجودات است:

«انقلاب مثل یک کوره گدازنده است؛ تغییر دهنده شکل و نظم عناصر موجودات است. انقلاب یک چنین حالتی است؛ مثل آنچه که قدیمی‌ها می‌گفتند: اکسیر، کیمیا، که عنصر مس را به عنصر طلا تبدیل می‌کند این البته حالا ممکن است در ذهن بعضی‌ها افسانه به نظر برسد؛ افسانه هم نیست؛ واقعیت داشته و دارد. انقلاب یک چنین چیزی است؛ تغییر دهنده است، دگرگون کننده است. این دگرگون سازی فقط در سطح

مناسبات اجتماعی نیست بلکه در درجه اول در لایه درون انسانها و ذهنیت هاست. اولین تغییر اینجا داده می‌شود؛ در دلها» (بیانات مقام معظم رهبری، ۱۳۸۷/۰۷/۰۷).

همچنین امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) پدیده انقلاب را دارای ماهیتی مثبت می‌داند و این خلاف نظر کارکردگرایان است که انقلاب را به این دلیل که بر هم زنده وضع موجود است مقوله ای منفی می‌دانند که حاصلی جز بی‌هنجاری و رشد انواع آسیب‌های اجتماعی ندارد.

«انقلاب البته برای عده ای مثبت و برای عده ای منفی است. انقلاب برای ملتی که با نفی و طرد وضع موجود در پی این است که خود را به رستگاری حقیقی و به سعادت برساند و برخوردار از تعالی و تکامل مادی و معنوی باشد امری مثبت است اما برای کسانی که سالهای متمادی بر یک کشور پنجه انداختند بزرگترین بلاست برای آنها منفی تر از انقلاب هیچ چیزی نیست» (بیانات مقام معظم رهبری، ۱۳۷۸/۰۶/۲۴).

از طرفی فهم چستی انقلاب در دیدگاه امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) را با توجه به مواردی که در خصوص ماهیت انقلاب بیان می‌کنند می‌توان درک کرد؛ ایشان شاخص‌هایی که برای عموم انقلابها در نظر می‌گیرند را در خصوص انقلاب اسلامی هم صادق می‌دانند؛ تغییر بنیادین در همه ابعاد زندگی و شروع این تغییر در ذهن و دل انسانها. اما نقطه اصلی تمایز انقلاب اسلامی با سایر انقلابها در اصول و جهت گیری آن است. امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) معتقدند انقلاب پدیده ای لایه لایه و پیچیده است که فهم کامل ابعاد آن مستلزم ورق زدن و مطالعه لایه‌های مختلف آن است.

«انقلاب اسلامی یک حرف و یک حرکت دفعی نیست؛ حرکتی مستمر است که اقتضائاتش در زمانهای مختلف متفاوت است. وقتی انقلاب را مثل یک کتاب باز کنید، در درون آن، فصول و سطور معرفت وجود دارد: معرفت دینی، معرفت سیاسی و معرفت اخلاقی همه اینها در ذیل کلمه انقلاب وجود دارد» (بیانات مقام معظم رهبری، ۱۳۸۱/۰۶/۲۴).

شاخصه مهم دیگر انقلاب تدریجی و تکاملی بودن آن است به اعتقاد ایشان انقلاب یک امر دفعی نیست؛ یک امر تدریجی است یک مرحله انقلاب که تغییر نظام سیاسی است، دفعی است؛ اما در طول زمان، انقلاب باید تحقق پیدا کند. معنی تحقق هم این است که بخش‌هایی که عقب مانده و تحول پیدا نکرده است تحول پیدا کند و روز به روز راه‌های جدید، کارهای جدید، فکرهای جدید و روشهای جدید، در چارچوب و بر پایه آن ارزشها در جامعه به وجود بیاید و پیش برود. «برگشت، غلط است؛ عقب گرد خسارت است؛ اما ایستادن هم غلط است؛ باید حرکت کرد و به جلو رفت» (همان). این تحول مستمر در همه مناطق مربوط به زندگی جامعه باید اتفاق بیافتد تا انقلاب زنده و اثرگذار بماند:

«قوانین، تحول پیدا می‌کند و باید روز به روز بهتر و کامل تر شود. اساس همان ارزشهاست در چارچوب همان ارزشها پیش بروند و تحولات را به وجود آورند آن وقت انقلاب یک انقلاب کامل و به روز می‌شود و تمام شدنی هم نیست. این تکامل تمام شدنی هم نیست (همان).

به همین دلیل معتقدند انقلاب یک تحول همیشگی و تمام نشدنی است و نباید بی‌خود آن را به دوره‌های فرضی و خیالی تقسیم کرد.

مبتنی بر مجموع بیانات امام خامنه ای (مدظله العالی) می توان ویژگی های انقلاب را در موارد ذیل خلاصه کرد:

۱. انقلاب پدیده ای است لایه لایه و پیچیده و دارای ابعاد مختلف معرفتی.
۲. تغییر بنیادین ارزشها و ویژگی حتمی و اصلی هر انقلابی است، بنابراین صرف جابجایی حاکمان به معنی انقلاب نخواهد بود. تغییر بنیادین همه ساختارهای سیاسی، اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی لازمه انقلاب است این تغییر بنیادین هم انسانها را شامل می شود و هم جوامع را.
۳. انقلاب با حوادث دفعی و محدود متفاوت است. دلیل آن هم در حضور و مشارکت گسترده مردم و نتایج فراگیر و طولانی مدت آن است.
۴. انقلاب یک تحول است و تحول در ذات هستی و انسان است، بنابراین انقلاب امری است مثبت و در مسیر تکاملی انسان و جامعه تعریف می شود.
۵. انقلاب در عین حال که وضع موجود را به هم می زند اما به معنی آناارشی و بی هنجاری نیست. نظم و ثبات، ذاتی انقلاب و لازمه آن است. پس انقلاب از طرفی بر هم زنده وضع موجود و بوجود آورنده تحول و ضد رکود است و از طرفی دیگر مبتنی بر نظم و قاعده و با ثبات می تواند بقا داشته باشد.
۶. انقلاب تحولی است تدریجی و مستمر؛ بنابراین از طرفی ریشه در گذشته دارد و از سویی رو به آینده حرکت می کند بر این اساس هیچگاه نمی توان فرایند انقلاب را امری تمام شده دانست.

۲-۱-۱-۳. چپستی انقلاب از منظر اندیشمندان

در اندیشه شهید صدر، انقلاب دارای شاخصه ها و ویژگی های عمیق تری است. از دید ایشان درک دقیق، اتکا به اصول معین و تغییر بنیادین در همه ابعاد از جمله ویژگی های انقلاب می باشد (جمشیدی، ۱۳۷۷).

متفکر شهید استاد مرتضی مطهری در خصوص انقلاب چنین بیان می کند: «ریشه هر انقلاب دو چیز است، یکی نارضایتی از وضع موجود، و دیگری آرمان یک وضع مطلوب، شناختن یک انقلاب یعنی شناخت عوامل نارضایتی و شناخت آرمان مردم» (مطهری، بدون تاریخ). استاد در تعریف انقلاب به دو فرآیند اشاره می کند: یکی برهم زدن نظم حاکم، یعنی تغییر و تحول در ارزشهای جامعه، ساختارهای اجتماع و دگرگونی نهاد و نخبگان حاکم و دیگری دستیابی به وضعیت مطلوب

نویسندگان کتاب «انقلاب اسلامی ایران» معتقدند با نگاه دقیق به این پدیده و تعریف های آن می توان موارد هفتگانه زیر را از ویژگی های انقلاب دانست: ۱. بیگانگی عمیق از وضعیت موجود حاکم؛ ۲. نقش آفرینی رهبری و ساختارهای آن؛ ۳. گسترش آرمان های جدید جایگزین؛ ۴. گسترش روحیه انقلابی؛ ۵. مشارکت توده ها؛ ۶. وجود عنصر اجبار؛ ۷. تغییر در ساخت های رسمی، فرهنگی، سیاسی و اقتصادی (ملکوتیان، ۱۳۹۱).

از مجموع تعاریف ارائه شده و دیگر مطالعات انجام شده می توان در خصوص مفهوم انقلاب از دیدگاه اندیشمندان به جمع بندی زیر رسید:

۱. برخی تعارف ماهیت انقلاب را در دگرگونی هیئت حاکمه می بینند.

۲. برخی تعاریف دگرگونی بنیادین در همه ساختارهای سیاسی، فرهنگی و اقتصادی را مساوری انقلاب می‌دانند. در این نوع تعریف الزاماً نقش آگاهی و اراده افراد تعیین کننده نیست.
۳. برخی تعاریف هر نوع دگرگونی را انقلاب نمی‌دانند بلکه انقلاب دگرگونی است که برای تحقق وضعیت مطلوب صورت می‌گیرد. در چنین تعریفی نوعی آگاهی و اراده دیده می‌شود.
۴. برخی تعاریف اتکا به اصول و مبانی مشخص را در چپستی انقلاب‌ها مهم می‌دانند. در این دسته از تعاریف اگر انقلاب‌ها اصول روشنی را بیان نکنند نمی‌توانند تغییر بنیادین را رقم بزنند.

۲-۱-۱-۴. چپستی انقلاب اقتصادی

تاکنون در خصوص انقلاب اقتصادی تعریفی بیان نشده است؛ لذا از نگاه نگارندگان این مقاله با توجه به تعاریف بیان شده در یک نگاه عام از انقلاب می‌توان انقلاب اقتصادی را اینگونه تعریف نمود: «انقلاب اقتصادی یک دگرگونی بنیادین با ماهیتی مستمر، تدریجی و تکاملی در ساختار امور اقتصادی بر اساس اصول و مبانی توحیدی و علمی است که با مشارکت همه آحاد و با رهبری انسان صالح و دانشمند دنبال تغییر عمیق وضعیت موجود و حرکت به سمت وضعیت آرمانی و مطلوب (رشد و پیشرفت) با تاکید بر مقاوم‌سازی و توانمندسازی درونی اقتصاد در مقابل بحران‌های داخلی و تهدیدات خارج با سه موتور درونی، ملی و فراملی می‌باشد» (نگارندگان، ۱۴۰۳).

۲-۱-۲. ضرورت انقلاب اقتصادی در نیروهای مسلح

در خصوص چرایی انقلاب اقتصادی در نیروهای مسلح دلایلی مختلفی وجود دارد که در این بخش به اختصار به تشریح هر یک از دلایل پرداخته می‌شود.

۲-۱-۲-۱. ضرورت تقویت بنیه دفاعی بدلیل وجود دشمن

به دلیل موقعیت حساس و استراتژیک ایران در منطقه غرب آسیا، دشمن با استفاده از جنگ هیبریدی (استفاده از ابزارهای سیاسی، اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و نظامی) به دنبال تضعیف نظام جمهوری اسلامی و سپس سرنگونی نظام می‌باشد؛ لذا در چنین شرایطی تقویت بنیه دفاعی ضرورتی اجتناب ناپذیر است (نگارندگان، ۱۴۰۳). در این خصوص امامین انقلاب نیز همواره بر اهمیت تقویت بنیه دفاعی به دلیل وجود دشمن تاکید داشته‌اند. امام خمینی (ره) در این زمینه فرموده‌اند:

«در هر شرایطی باید بنیه دفاعی کشور در بهترین وضعیت باشد. مردم ما، که در طول سالهای جنگ و مبارزه ابعاد کینه و قساوت و عداوت دشمنان خدا و خود را لمس کرده‌اند، باید خطر تهاجم جهانخواران در شیوه‌ها و شکلهای مختلف را جدیتر بدانند» (امام خمینی، ۱۳۶۷/۰۴/۲۹).

«با قبول و اجرای صلح کسی تصور نکند که ما از تقویت بنیه دفاعی و نظامی کشور و توسعه و گسترش صنایع تسلیحاتی بی‌نیاز شده‌ایم، بلکه توسعه و تکامل صنایع و ابزار مربوط به قدرت دفاعی کشور از اهداف اصولی و اولیه بازسازی است و ما با توجه به ماهیت انقلابمان در هر زمان و هر ساعت احتمال تجاوز را مجدداً از سوی ابرقدرتها و نوکرانشان باید جدی بگیریم» (امام خمینی، ۱۳۶۷/۰۷/۱۱).

از نگاه امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) ایالات متحده و رژیم غاصب صهیونیست دشمن اصلی امنیت و ثبات ایران قلمداد می‌شود که استقرار نیروهای نظامی آمریکایی و همپیمانان آن در منطقه موضوع تهدیدزایی می‌باشد (برزگر و رضائی، ۱۳۹۵). لذا ایشان در بیانات مختلف خود بر مسئله قدرت دفاعی تاکید داشته و آن را از ارکان اقتدار ملی قلمداد می‌کنند:

«قدرت دفاعی یکی از ارکان اقتدار ملی است. قدرت دفاعی برای یک کشور حیاتی است، برای اقتدار یک ملت حیاتی است. اگر این قدرت دفاعی را ملتها نداشته باشند، آن کسانی که اهل تجاوز و تعرض و سوء استفاده و دخالت کردن و دست‌اندازی به دیگر کشورها و ملتها هستند - که امروز نمونه‌هایش را دارید در دنیا می‌بینید: آمریکا و بعضی از کشورهای دیگر - آنها را راحت نمی‌گذارند؛ اگر قدرت دفاعی در یک کشوری وجود نداشته باشد، دیگران آنها را راحت نمی‌گذارند و به همه چیز آنها تعرض می‌کنند که امروز می‌بینید به بعضی از کشورها چه تعرض‌هایی می‌شود» (امام خامنه‌ای، ۱۳۹۹/۰۷/۲۱).

«دشمن، قدرت دفاعی را در کشور نمی‌تواند تحمل بکند، بنابراین یکی از اساسی‌ترین کارها همین است که ما ابزارهای دفاع یمان را تقویت بکنیم و هرکدام از این سه عامل یعنی عامل روحیه مردم، عامل حفظ و استحکام تشکیلاتی دستگاههای حافظ امنیت، و عامل ابزار و وسیله تضعیف‌شده به ضرر ما است» (امام خامنه‌ای، ۱۳۹۵/۰۶/۰۳).

«نظام سیاسی آمریکا ادعای مسائل حیاتی را در مورد جمهوری اسلامی ایران دارد؛ یعنی می‌گوید شما امکانات دفاعی‌تان را کنار بگذارید، شما اقتدار منطقه‌ای‌تان را کنار بگذارید، شما قدرت ملی‌تان را کنار بگذارید. خب اینها که نمی‌شود؛ انسانی که با شرف است و علاقه‌مند به حفظ مصالح کشور است که زیر بار این حرفها نمی‌رود» (امام خامنه‌ای، ۱۳۹۹/۰۵/۱۰).

به وضوح امروز آمریکا و همپیمانانش به دنبال ضربه زدن به نظام می‌باشند ولی برای ضربه اول دچار تردید هستند، زیرا نگران پاسخ از جانب جمهوری اسلامی می‌باشند، که دلیل این موضوع بازدارندگی فعال نظام می‌باشد (نگارندگان، ۱۴۰۳). لذا بازدارندگی فعال در جهت ترسانیدن دشمن از جمله مهمترین مولفه‌ها در تقویت بنیه دفاعی است؛ یعنی کشور از نظر امکانات نظامی و دفاعی در سطحی از آمادگی باشند که در دل دشمن ایجاد رعب و وحشت کند، به گونه‌ای که حتی فکر حمله به کشور را از سر بیرون کند. امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) نیز بازدارندگی فعال را به عنوان پایه اصلی دکترین نظام جمهوری اسلامی ایران نسبت به تهدیدات فزاینده تعیین نموده و در این زمینه فرموده‌اند:

«من می‌گویم ما باید علاوه بر شکست دشمن، بازدارندگی ایجاد کنیم؛ حرف من این است. گاهی شما دشمن را شکست می‌دهید اما دشمن منتظر فرصتی می‌ماند و یک ضربه‌ی دیگری بعداً وارد می‌کند؛ این فایده‌ای ندارد؛ ما باید به نقطه‌ای برسانیم خودمان را که بازدارنده باشد. یک روزی بود که ما می‌نشستیم و هواپیمای دشمن می‌آمد در ارتفاع بالا و شهرهای ما را بمباران می‌کرد، ما هم وسیله‌ی دفاعی در این حد نداشتیم، یا [وقتی] موشک می‌فرستاد وسیله‌ای نداشتیم برای مقابله؛ بعد که امکانات پیدا کردیم، امروز دشمنان ما - حداقل در منطقه؛ آنهايي که در منطقه هستند یا در منطقه نیرو دارند- می‌دانند که جمهوری اسلامی با

موشک‌های نقطه‌زن و فعال و دقیق خود در این منطقه با هر دشمنی می‌تواند مقابله کند و مواجهه کند و او را بکوبد؛ این را فهمیدند. این بازدارندگی است» (امام خامنه‌ای، ۱۳۹۸/۰۱/۰۱).

«جمهوری اسلامی قصد آغاز جنگ با کسی را ندارد اما باید آن چنان توانایی‌های خود را افزایش دهید تا دشمن نه‌تنها از حمله به ایران بیمناک و هراسان باشد بلکه به برکت همبستگی، اقتدار و حضور مؤثر نیروهای مسلح در میدان، سایه‌ی تهدید نیز از سر ملت ایران دور شود» (امام خامنه‌ای، ۱۳۹۷/۰۹/۰۷).

باتوجه به آنچه بیان شد، در شرایطی که کشور با تهدیدات نظامی دشمنان روبروست و از طرفی در جهت توسعه بازدارندگی فعال و همچنین ایجاد ظرفیت‌های جدید دفاعی، منطقی‌ترین اقدام تقویت بنیه دفاعی است. اما تقویت بنیه دفاعی و بالا بردن توان نظامی و به کارگیری پیشرفته‌ترین سلاح‌های نظامی نیازمند تامین منابع مالی می‌باشد که این مهم از طریق انقلاب اقتصادی در نیروهای مسلح امکان‌پذیر خواهد بود.

۲-۱-۲. نیاز به منابع مالی جهت تقویت بنیه دفاعی

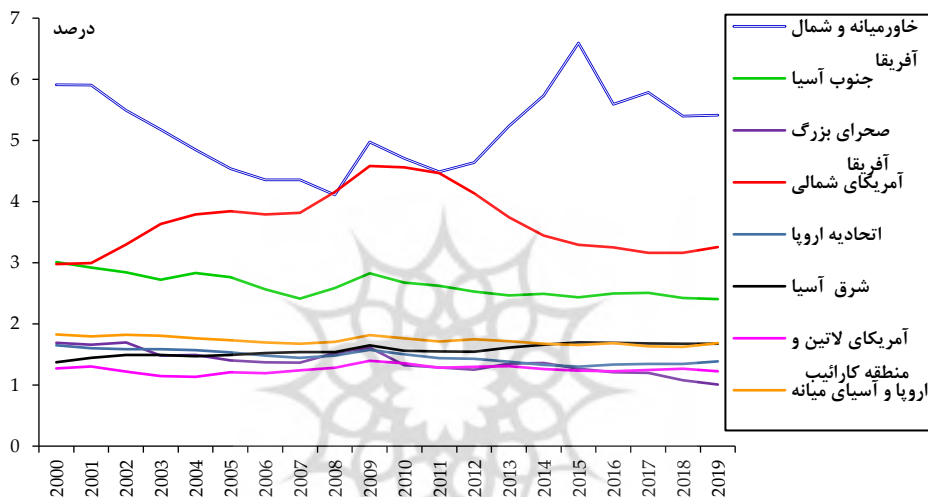
پایان جنگ سرد امیدهایی را برای کاهش بودجه دفاعی در گوشه و کنار دنیا ایجاد کرد. اگرچه آمار کلی، حکایت از گرایش عمومی برای کاهش مخارج دفاعی در سراسر جهان دارد اما هنوز کشورهایی هستند که هر ساله سهم عمده‌ای از کل مخارج عمومی را به دلیل مسائل امنیتی برای امور دفاعی صرف می‌کنند. جمهوری اسلامی ایران نمونه یکی از این کشورهاست، جمهوری اسلامی ایران در محیط بی‌ثبات غرب آسیا قرار دارد که طی سالهای گذشته، با تهدیدات امنیتی گسترده‌ای از طرف کشورهایی نظیر آمریکا و اسرائیل مواجه بوده است و هشت سال جنگ تحمیلی با کشور عراق را نیز پشت سر گذاشته است. مجموع این عوامل سبب شده است تا همواره به ناچار بخشی از کل مخارج عمومی در ایران، به تقویت بنیه دفاعی اختصاص یابد.

در خصوص تامین منابع مالی در جهت تقویت بنیه دفاعی، خداوند در قرآن کریم به مسلمانان دستور می‌دهد که باید با همکاری عمومی این سرمایه را فراهم سازید، و بدانید هر چه در این راه (در راه تقویت بنیه دفاعی و نظامی مسلمانان در برابر دشمن) بدهید در راه خدا داده‌اید و هرگز گم نخواهد شد: «و ما تنفقوا من شیء فی سبیل الله یوف الیکم [سوره انفال؛ آیه ۶۰]» و آنچه در راه خدا انفاق کنید به شما پس داده خواهد شد (برگزیده تفسیر نمونه؛ ج ۲؛ ص ۱۶۵ و ۲۲۹)، و تمام آن و بیشتر از آن به شما می‌رسد: «و انتم لا تظلمون [سوره انفال؛ آیه ۶۰]» و هیچ‌گونه ستمی بر شما وارد نمی‌گردد. (تفسیر نمونه، ج ۷ ص ۲۲۸).

اما با نگاه به ارقام بودجه نیروهای مسلح در سال‌های اخیر، علی‌رغم آنکه بودجه دفاعی کشور در اکثر بخش‌های با افزایش همراه بوده است، اما با توجه شرایط موجود تقویت بنیه دفاعی نیازمند منابع بیشتری می‌باشد. با این حال تجربه نشان داده که دولت بجز حقوق بخش دفاع، حداکثر ۲ میلیارد دلار سالانه می‌تواند برای نیروهای مسلح تامین نماید، در صورتی که حداقل نیاز برای تقویت بنیه دفاعی و اداره سازمان نیروهای مسلح بالغ بر ۲۰ میلیارد دلار است. لذا ضروری است در بخش‌های مختلف اقتصادی نیروهای مسلح انقلاب اقتصادی صورت گیرد تا بتوان منابع مورد نیاز را تامین نمود.

۳-۲-۱-۲. هزینه های پایین نظامی نیروهای مسلح ایران در قیاس با سایر کشورها

شکل شماره (۱) هزینه های نظامی را به صورت درصدی از تولید ناخالص داخلی نشان می دهد. همانطور که مشخص است بیشترین هزینه نظامی مربوط به کشورهای غرب آسیا و شمال آفریقا یا عبارتی منطقه منا هست. پس از منطقه منا، بیشترین هزینه برای آمریکای شمالی می باشد. مطمئناً بخش عظمی از این هزینه نظامی مربوط به آمریکا است که بیشترین هزینه نظامی را در سطح جهان دارد. منطقه سومی که بیشترین هزینه نظامی را دارد منطقه آسیای جنوبی می باشد. سهم هزینه نظامی سایر مناطق از تولید ناخالص داخلی در شکل زیر مشخص است.

شکل شماره (۲) هزینه نظامی بصورت درصدی از GDP بر اساس منطقه

منبع: بانک جهانی، ۲۰۲۰

نکته قابل تامل در خصوص شکل شماره (۱) اینست که سه منطقه ای که دارای بیشترین هزینه نظامی هستند، از نظر ایران مناطق امنیتی نیز محسوب می شوند. همانطور که گفته شد بیشتر سهم هزینه نظامی از GDP مربوط به منطقه منا هست. این منطقه، علاوه بر اینکه نزدیک و تاحدودی در مرزهای ایران هست، با توجه به شرایط استراتژیک و مهمی که دارا می باشد برای ایران منطقه کاملاً حساس محسوب می شود. حساسیت منطقه غرب آسیا و وجود مناقشات همیشگی در آن، سبب شده است همواره دفاع و مخارج آن سهم بالایی از کل مخارج دولت را نسبت به سایر بخش ها به خود اختصاص دهد. رتبه دوم در هزینه نظامی (درصد از GDP) برای کشورها آمریکای شمالی است که همانطور که ذکر شد بیشترین هزینه نظامی مربوط به آمریکا است، که بخش زیادی از این هزینه های نظامی را نیز صرف ضربه زدن به منافع کشور ایران می کند. در رتبه سوم منطقه جنوب آسیا قرار دارد. کشورهای جنوب آسیا شامل هند، افغانستان، پاکستان، بنگلادش، بوتان، سریلانکا، مالدیو و نپال می باشد که جز منطقه امنیتی شرق ایران محسوب می شود (مخصوصاً هند، پاکستان و افغانستان).

همانگونه که در جدول شماره (۱) آمده است، هزینه‌های نظامی مربوط به کشورهای که در اطراف ایران قرار دارند یا کشورهای که احتمال آسیب از سوی آنان متوجه ایران می باشد بیشتر از ایران بوده؛ اما متأسفانه، در مقابل با توجه به منابع محدود دولت، هزینه های نظامی ایران در قیاس با این کشورها بسیار پایین می باشد. به عنوان مثال هزینه های نظامی آمریکا ۱۲۹ برابر، عربستان ۱۱ برابر و رژیم صهیونیستی ۳/۴ برابر ایران می باشد.

در مجموع نیازهای حداقلی بودجه ای نیروهای مسلح ایران (حقوق و غیر حقوق) و تهدیدات مترتب در حوزه دفاعی بسیار بیش از منابعی است که دولت ها می توانند تأمین کنند و هر ساله این فاصله در حال گسترش است؛ لذا ضرورت دارد انقلاب اقتصادی در نیروهای مسلح جهت مدیریت شرایط صورت گیرد.

جدول شماره (۱) مقایسه هزینه نظامی ایران با دیگر کشورها در سال ۲۰۲۲

نام کشور	هزینه نظامی (میلیارد دلار)	سهم هزینه نظامی از GDP (درصد)	رتبه در جهان	مقایسه با ایران
آمریکا	۸۷۷	۳/۵	۱	۱۲۹ برابر
چین	۲۹۲	۱/۶	۲	۴۲/۹ برابر
روسیه	۸۶/۴	۴/۱	۳	۱۲/۷ برابر
هند	۸۱/۴	۲/۴	۴	۱۲ برابر
عربستان	۷۵	۷/۴	۵	۱۱ برابر
انگلیس	۶۸/۵	۲/۲	۶	۱۰ برابر
آلمان	۵۵/۸	۱/۴	۷	۸/۲ برابر
فرانسه	۵۳/۶	۱/۹	۸	۷/۸ برابر
کره جنوبی	۴۶/۴	۲/۷	۹	۶/۸ برابر
ژاپن	۴۶	۱/۱	۱۰	۶/۷ برابر
رژیم صهیونیستی	۲۳/۴	۴/۵	۱۵	۳/۴ برابر
قطر	۱۵/۴	۷	۲۰	۲/۲ برابر
ترکیه	۱۰/۶	۱/۲	۳۳	۱/۵ برابر
پاکستان	۱۰/۳	۲/۶	۲۴	۱/۵ برابر
کویت	۸/۲	۴/۵	۳۰	۱/۲ برابر
ایران	۶/۸	۲/۶	۳۴	---

منبع: موسسه بین المللی تحقیقات صلح استکهلم، ۲۰۲۳

۲-۱-۲-۴. ضرورت مولد سازی دارایی های نیروهای مسلح

در اغلب کشورها، دارایی های دولت به نسبت اندازه اقتصاد، ارقام قابل توجهی هستند؛ تخمین های انجام شده در این ارتباط نشان می دهند که در برخی نمونه ها، تنها دارایی های غیرمالی دولتها به طور متوسط ۶۷ درصد از تولید ناخالص داخلی ارزش دارند. این موضوع بیانگر آن است که افزایش هرچند اندک در بازده دارایی های دولتی می تواند درآمد چشمگیری ایجاد نماید (گزارش مرکز پژوهش های مجلس، ۱۴۰۰).

بنابراین در دوره های اخیر دولت های مرکزی و محلی، افزایش بازدهی دارایی های خود را به عنوان یکی از مسیرهای تأمین درآمد پایدار و پوشش کسری بودجه تلقی می کنند. تأمین درآمد پایدار از دارایی ها، عموماً با مفهومی تحت عنوان مولدسازی دارایی ها گره خورده است. مولدسازی دارایی ها به معنای انجام‌زدایی از آنها و به تعبیری حداکثرسازی ارزش دارایی ها و کسب بیشترین بازده از محل مدیریت آنهاست. زمین از مهمترین دارایی‌ها تلقی می شوند. به علاوه ارزش زمین معمولاً با سرمایه گذاری به صورت قابل توجهی افزایش می یابد؛ بنابراین از نظر اقتصادی منطقی است که دولت بخشی از افزایش ارزش زمینی را که از طریق سرمایه گذاری ایجاد می کنند، تحصیل کنند. با در نظر داشتن مالکیت عمومی یا خصوصی برای زمین می توان در مورد شیوه ایجاد درآمد پایدار از آن برنامه ریزی کرد (گزارش مرکز پژوهش های مجلس، ۱۴۰۰).

در خصوص نیروهای مسلح جمهوری اسلامی ایران نیز لازم به ذکر است بر اساس برآوردها، ده ها میلیارد دلار دارایی داشته که بعضاً غیرمولد می باشد. لذا نیروهای مسلح باید آن دسته از دارایی های کم بازده ای را که استفاده مطلوبی از آن صورت نمی‌گیرد را شناسایی کند تا موجب کاهش دارایی منجمد نیروهای مسلح به نفع پویایی اقتصاد بخش دفاع، بهره وری و کارایی بیشتر از دارایی های ثابت، افزایش توان مالی بخش دفاع و تأمین بودجه پایدار بخش دفاع گردد. یقیناً دارایی‌های غیرمولد نیروهای مسلح در صورت مولدسازی می‌تواند گره‌های پروژه‌های نیمه‌تمام، طرح‌های ضروری اما فاقد پشتوانه مالی و هر نیازی که به‌دلیل کمبود یا نبود اعتبار متوقف شده است را باز کند.

شایان ذکر است که در نیروهای مسلح حجم بالایی از این دارایی ها در برخی املاک غیرمولد می باشد، عدم بهره برداری مناسب منجر شده این حوزه بدون خلق ارزش افزوده و مولد سازی دارایی ها رها شوند. سازمان های نیروهای مسلح از دارایی های خود قبل از مولدسازی آن ها بهره کافی نمی گیرند، در حالی که می توانند با ایجاد ارزش افزوده بر روی این دارایی ها، منابع مالی پایداری را خلق نموده و در عین حال دارایی ها همواره در اختیار نیروهای مسلح باقی بماند و تأمین مالی مناسب نیز انجام گردد. علاوه بر این، دارایی املاک در شرایط عادی از نقدشوندگی کمی برخوردار بوده و از همه مهم تر اینکه فروش دارایی، تأمین مالی پایدار نمی باشد (رسولیان و همکاران، ۱۴۰۱). لذا ضروری است با انقلاب اقتصادی در نیروهای مسلح به نحوی برنامه ریزی شود که منافع پایداری در طول زمان از طریق مولدسازی دارایی ها حاصل گردد.

۲-۱-۵. ضرورت افزایش بهره وری و کارآمدی فعالیت های اقتصادی نیروهای مسلح

ارتقای بهره وری یکی از رویکردهای کلیدی در چارچوب ارزشهای اسلامی تلقی می شود. به ویژه تأکید قرآن و حدیث در خصوص منع اسراف و تبذیر و لزوم استفاده صحیح از منابع و ظرفیتهای، ایجاب می کند نیروهای مسلح در این خصوص، این اصل را به عنوان اصل راهبردی و بنیادی سرلوحه خود قرار دهد و بر اساس ارزشهای اسلامی از منابع، امکانات، ظرفیتهای، سرمایه های فیزیکی، انسانی، طبیعی و فرصتها، به صورت مطلوب استفاده کند. در همین خصوص، امام خامنه ای (مدظله العالی) برای سرلوحه قرار دادن موضوع بهره وری در نیروهای مسلح دستیابی به حداکثر آمادگی رزمی را با رویکرد ارتقای بهره وری مورد تأکید و دستیابی به حداکثر آمادگی

رزمی با منابع موجود را سرلوحه نیروهای مسلح قرار دادند. همچنین ایشان در بیانات خود به اهمیت ارتقاء بهره‌وری تأکید فرموده‌اند:

«بهره‌وری، یعنی از امکاناتی که وجود دارد حداکثر استفاده‌ی بهینه بشود؛ کارگر که کار می‌کند، کار را با دقت انجام بدهد؛ رحم الله امرء عمل عملاً فأتقنه، این معنای بهره‌وری است. صاحبان سرمایه و نیروی کار که تولیدگر هستند، آنها هم بایستی به تولید ملی اهمیت بدهند؛ به چه معنا؟ به این معنا که بهره‌وری را افزایش بدهند» (امام خامنه‌ای، ۱۳۹۳/۰۱/۰۱).

نیروهای مسلح که در بسیاری از علوم پیشرو هستند، همواره نیازمند رویکرد ارتقاء بهره‌وری است تا بتواند نقش پیشرانی خود را حفظ نماید (پوینده، ۱۳۹۵). در این راستا فرماندهانی که به بهره‌وری بعنوان یک عامل مؤثر در موفقیت سازمان می‌نگرند، همواره زیردستان خود را به شناسایی بسترهای مناسب برای ارتقاء بهره‌وری تشویق می‌نمایند. بالندگی این نوع فرماندهی در رسیدن به اهداف سازمان و تعیین خط‌مشی‌های لازم می‌باشد و زمانی به یک چشم‌انداز واقعی می‌رسد که فرماندهان با داشتن دیدگاه روشن نسبت به مفاهیم بهره‌وری و تحول در سمت و سوی آن حرکت نمایند، لذا رویکرد بهره‌وری یک رویکرد جامع به تمامی عوامل مؤثر در ایجاد حرکت سازنده سازمان است. بنابراین گرایش فرماندهان و مدیران به روش‌های اثربخش و هوشمند در اداره سازمان‌های نیروهای مسلح، امری بدیهی است و بهره‌وری، این امکان را به مدیران و فرماندهان می‌دهد تا با شناسایی کامل از وضع جاری، تصمیمات سرنوشت‌ساز خود را با دقت و تأمل بیشتر اتخاذ نمایند. بر این اساس، در صورت ارتقاء بهره‌وری نیروهای مسلح، زمینه استفاده بهینه از منابع محدود برای دستیابی به بیشترین توان و آمادگی رزمی جهت پاسداری و صیانت از منافع ملی کشور فراهم می‌گردد و از جمله مزایای دیگر آن شامل موارد ذیل می‌باشد (مرادی، ۱۳۹۵):

- سطح آمادگی دفاعی نیروهای مسلح جهت رویارویی با تهدیدات امنیتی کشور افزایش یابد.
  - با توجه به محدودیت منابع و اعتبارات، هزینه‌ها در سطح نیروهای مسلح کاهش یابند.
  - نظام مدیریت دفاعی کشور تقویت گردد.
  - توان و آمادگی رزمی نیروهای مسلح برای دفاع از سیاست‌های امنیت ملی کشور ارتقاء یابد.
  - برنامه‌ها و اقدامات نیروهای مسلح بهتر و موثرتر و بهینه‌تر محقق می‌گردند.
  - فراهم آورنده اطلاعاتی است که امکان ارزیابی و قضاوت پیرامون چگونگی حرکت نیروهای مسلح به سوی اهداف خود را از نقطه شروع ایجاد می‌کند.
  - شاخص‌های بهره‌وری به صورت ملموس، گلوگاه‌ها و موانع عملکردی سازمان نیروهای مسلح را نمایش می‌دهند.
  - تأمین دانش و فناوری‌های پیشرفته نظامی و لزوم خودکفایی در تأمین تجهیزات پیشرفته نظامی.
- از طرفی به استناد سند چشم‌انداز ۱۴۰۴ و ابلاغیات ستاد کل نیروهای مسلح، موضوع پرداختن به بهره‌وری از جمله وظایف مهم و یکی از اصول پایه‌ای نیروهای مسلح تلقی می‌گردد؛ لذا شایسته است با توجه به وظیفه

خطیر نیروهای مسلح در زمینه امنیت‌سازی و کمبود منابع مادی ضرورت پرداختن به انقلاب اقتصادی در نیروهای مسلح با هدف ارتقاء بهره‌وری مورد توجه جدی قرار گیرد (نگارندگان، ۱۴۰۳).

۲-۱-۶. ضرورت الگوگیری بخش اقتصادی از بخش نظامی

جمهوری اسلامی ایران امروز هم مانند آغاز انقلاب با تهدیدات دشمنان روبه‌رو است؛ اما با تفاوتی کاملاً معنی‌دار. اگر آن روزها چالش با آمریکا بر سر کوتاه کردن دست عمال بیگانه یا تعطیلی سفارت رژیم صهیونیستی در تهران یا رسوا کردن لانه جاسوسی بود، امروز چالش بر سر حضور ایران مقتدر در مرزهای رژیم صهیونیستی و برچیدن بساط نفوذ نامشروع آمریکا از منطقه غرب آسیا و حمایت جمهوری اسلامی از مبارزات مجاهدان فلسطینی در قلب سرزمین‌های اشغالی و دفاع از پرچم برافراشته حزب الله و مقاومت در سراسر این منطقه است. و اگر آن روز، مشکل غرب جلوگیری از خرید تسلیحات ابتدایی برای ایران بود، امروز مشکل او سلاح‌های پیشرفته نیروهای مقاومت است. و اگر آن روز گمان آمریکا آن بود که با چند ایرانی خودفروخته یا با چند هواپیما و بالگرد خواهد توانست بر نظام اسلامی و ملت ایران فائق آید، امروز برای مقابله سیاسی و امنیتی با جمهوری اسلامی، خود را محتاج به یک ائتلاف بزرگ از ده‌ها دولت معاند یا مرعوب می‌بیند و البته بازم هم در رویارویی، شکست می‌خورد (اسکندری و همکاران، ۱۴۰۰). چرا که امروز ایران به برکت انقلاب در جایگاهی متعالی و شایسته‌ای در حوزه اقتدار نظامی در چشم جهانیان قرار گرفته و توان موشکی، پهبادی، زیردریایی و بسیج به عنوان الگوی در سطح ملی و فراملی مطرح است.

الف. الگوی توان موشکی

نیروهای مسلح جمهوری اسلامی در چهار دهه سپری شده از عمر انقلاب اسلامی با وجود تمام تحریم‌هایی که توان دفاعی کشور را هدف گرفته بود و با بهره‌گیری از توان متخصصان و دانشمندان متعهد، توانسته به بزرگترین قدرت برتر موشکی در منطقه غرب آسیا تبدیل گردد و تمام مایحتاج در این حوزه با استفاده از دانش بومی و ظرفیت‌های داخلی تولید می‌گردد و این موضوع دلیلی بر پایان ناپذیری قدرت موشکی است. بررسی تکنولوژی موشک‌های ایران نشان می‌دهد که ایران امروزه موشک‌های گوناگون در بردهای مختلف و با ویژگی‌های متفاوت در اختیار دارد. برد این موشک‌ها به دورترین نقاط اروپا و بیش از ۷۰ درصد آسیا می‌رسد. امروز قدرت موشکی ایران به عنوان الگوی در سطح جهانی مطرح است و در این زمینه مقامات، مراکز و اندیشه‌های آمریکایی و غربی به توان موشکی ایران اذعان و آن را فراتر از غرب آسیا و در سطح جهانی بی‌نظیر قلمداد می‌کنند. در این خصوص امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) در سخنانی در دانشگاه افسری امام حسین (ع) فرمودند:

«قدرت نظامی، مایه اقتدار است. می‌بینید، درباره مسایل موشکی چه جنجالی در دنیا راه می‌اندازند، که ایران موشک دارد، ایران موشک دقیق دارد، بله، ما موشک داریم، موشک دقیق [هم] داریم؛ موشک ما هدف را از فاصله چند هزار کیلومتری با فاصله چند متری قادر است بزند؛ این را با قدرت به دست آوردیم، با قدرت

حفظ می‌کنیم، با قدرت افزایش خواهیم داد؛ ان‌شاءالله. با این هم، چون مایه اقتدار کشور است مخالفند، با آن دعوا دارند، غیظ و غضب دارند. می‌بینید چه می‌کنند در دنیا» (امام خامنه‌ای، ۱۳۹۶/۰۲/۲۰).
لذا قدرت موشکی که در سایه تحریم تسلیحاتی ایران بدست آمده است، می‌تواند الگو و سرمشقی برای سایر حوزه‌ها از جمله اقتصاد باشد.

ب. الگوی توان پهپادی

سال هاست که آمریکا تحریم‌های مختلفی را علیه بخش‌های تولیدی نظیر شرکت صنایع هوایی قدس، شرکت صنایع هوایی ایران، شرکت صنایع هوایی و مواد ترکیبی فجر، صنایع اوورهل و پشتیبانی هلی کوپتر ایران و شرکت صنایع هواپیما سازی ایران وضع کرده است؛ اما با این همه، صنعت پهپادی جمهوری اسلامی ایران به نحو قابل توجهی رشد کرده و توانمندی‌های گسترده‌ای را کسب نموده است. به نحوی که امروز طی گزارش نشنال اینترست (۲۰۲۳) جمهوری اسلامی ایران یکی از پنج قدرت برتر پهپادی جهان محسوب می‌گردد.

لازم به ذکر است پهپادهای جمهوری اسلامی جزو پهپادهایی است که شاید نمونه‌هایش در دنیا وجود ندارد و همه نیز پذیرفته‌اند که قدرت پهپادی جمهوری اسلامی بی‌نظیر و الگوی در سطح جهانی است. بنابراین باید اذعان کرد امروز قدرت پهپادی جمهوری اسلامی ایران به عنوان یکی از دستاوردهای بزرگ نظام در عرصه فناوری‌های نظامی و الگوی برای دیگر بخش‌ها و صنایع کشور محسوب می‌شود.

ج. الگوی توان زیردریایی

رصد و پایش مرزهای دریایی کشورمان هنگامی اهمیت خود را نشان می‌دهد که ناوگان نیروهای فرمانطقه‌ای چندین سال است که در خلیج فارس حضور دارند و به دنبال این هستند تا بر کشورهای منطقه‌ای مسلط شوند. لذا حوزه دریایی و اهمیت سیادت جمهوری اسلامی ایران بر خلیج فارس و دریای عمان و همچنین دریای خزر نیروهای مسلح کشورمان را واداشته تا به روزترین فناوری‌ها و تجهیزات را در حوزه دریایی داشته باشند. بازوان دریایی نیروهای مسلح جمهوری اسلامی ایران از ابتدای پیروزی انقلاب اسلامی تاکنون علاوه بر آماده به رزم نگه داشتن تجهیزات و تسلیحات خود، فعالیت‌هایی را هم در راستای طراحی و ساخت تجهیزات و تسلیحات انجام داده‌اند. یکی از این فعالیت‌ها طراحی و ساخت زیردریایی‌های بومی نظیر زیردریایی‌های کلاس غدیر و فاتح است که ایران به خوبی توانسته آن‌ها را انجام دهد. در این میان زیردریایی فاتح یک محصولی کاملاً ایرانی و بومی است که متخصصان در زیردریایی فاتح با بهره‌مندی از ۷۶ عنوان فناوری روز دنیا شامل سامانه‌های پیشرفته سوناری، رانش الکترونیکی، مدیریت نبرد ترکیبی، سامانه هدایت موشک زیرسطحی به سطح، هدایت اژدر، جنگ‌های الکترونیکی و مخابراتی، سامانه مخابراتی امن و یکپارچه و ده‌ها سامانه مدرن باعث افزایش قدرت دفاعی نیروی دریایی راهبردی جمهوری اسلامی ایران گردیده‌اند. در خصوص توان زیردریایی فاتح به عنوان یک الگوی ایرانی «کالب لارسون»، کارشناس ارشد دفاعی و نظامی

پایگاه آمریکا در یادداشتی به تشریح ویژگی‌های آن پرداخته و آن را «خطری جدی برای نیروهای آمریکایی» در خلیج فارس توصیف کرده است.

د. الگوی توان بسیج

یکی از رمزهای موفقیت و فراگیر شدن مکتب و گفتمان بسیجی، وجود الگوهایی ممتاز و کم نظیری است که روح تحول و تعالی را در کالبد بسیج مستدام می‌دمد و از بسیج چهره‌ای پرشور و پرتروات ارائه می‌کند. الگوهایی که خود بنیانگذاران سبک زندگی بسیجی بوده‌اند و امروز به قبلگاهی برای جوانان مخلص، با ایمان و شجاع ایران زمین و حتی جوانان جهان اسلام و فراتر از آن؛ همه آزادگان جهان بدل گشته‌اند.

سازمان بسیج از دوران دفاع مقدس تا کنون کمکهای بسیاری در موضوعات مختلف از جمله امنیت داخلی، دفاع مقدس و امنیت ملی، مقابله با تهاجم فرهنگی، سازندگی و محرومیت زدایی، حوادث و بحران طبیعی، پیشرفتهای علمی انجام داده است. بسیج علاوه بر تأمین امنیت، بیشترین همت خود را صرف خدمت به مردم در عرصه‌های اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی نموده است. از جمله این خدمات می‌توان کمک به واکسیناسیون فلج اطفال با مشارکت ۶۰۰ هزار بسیجی، ایجاد ۱۴۵ هزار کارگاه کوچک طی ۵ سال و اردوهای جهادی و خدمت به ۶ هزار روستا اشاره کرد و زمانی که کشور در مواجهه با کووید-۱۹ و سویه‌های مختلف بیماری کرونا نیازمند استفاده از تمام ظرفیتهای مادی و غیرمادی بود، بسیج نقش بسیار مهمی در همیاری به دولت و مردم ایفا نمود.

همچنین بسیج با هدایت گری رهبر معظم انقلاب به عنوان یک الگو سبب بیداری اسلامی در جهان اسلام شده است و ژئوپلیتیک مقاومت را شکل داده است. بسیج فراتر از منطقه، در سایر ملل دیگر نیز تاثیر گذاشته است. امروز حزب الله لبنان به صراحت اعلام می‌کند که از بسیجیان ایران الگو گرفتند. همچنین حشدالشعبی در عراق که امروز خار چشم تروریست ها و حامیان بین المللی آن ها شده است، کاملاً الگو گرفته از بسیج ایران است. انصارالله یمن و دیگر گروه های مقاومت در کشورهای منطقه از جمله گروه هایی که در افغانستان شکل گرفته است و همچنین حماس و گروه های جهادی در فلسطین که ارتش رژیم صهیونیستی را به ذلت کشانده است، الگو گرفته از بسیج در ایران است. در نتیجه بسیج یک دستاورد بزرگ برای انقلاب اسلامی است و می‌توان آن را به عنوان الگوی موفق به سایر بخش معرفی نمود.

با توجه به الگوهای موفق نیروهای مسلح در حوزه های موشکی، پهبادی، زیردریایی و بسیج لذا ضرورت دارد به منظور حفظ اقتدار نظامی و همچنین تقویت اقتدار اقتصادی، الگوهای موفق در نیروهای مسلح به بخش‌های اقتصادی و صنعتی سرازیر گردد؛ چراکه اگر انقلاب نظامی با مدیریت جهادی به بخش اقتصادی نیز ورود پیدا کند، قطعاً در بخش اقتصادی هم توطئه‌ها و برنامه‌های دشمن با کمترین تأثیر همراه خواهد بود. جا دارد بخش‌های اقتصادی نیروهای مسلح نیز از کار و تلاش بخش دفاعی نیروهای مسلح الگو بگیرند و با انقلاب اقتصادی ضمن کاستن از اثرات تهدیدها و بحران‌ها، زمینه‌های رشد و پیشرفت سازمان های نیروهای مسلح را در راستای تحقق اهداف تعیین شده فراهم نمایند.

۲-۱-۲. ضرورت کمک به معیشت کارکنان نیروهای مسلح

امروزه اهمیت سرمایه‌های انسانی در یک سازمان بیش از اهمیت سایر سرمایه‌های آن است و داشتن سرمایه انسانی متعهد و کارآمد تأثیر بسزایی در موفقیت یا شکست سازمان دارد و منشأ هرگونه تحول و نوآوری در سازمان می‌باشد. امروزه سازمان‌های موفق در جهان تلاش زیادی می‌کنند تا با بهبود معیشت کارکنان خود بر بهره‌وری سرمایه‌های انسانی خود بی‌فزایند. اما اهمیت این موضوع به دلیل جایگاه ویژه سرمایه انسانی در نیروهای مسلح و همچنین ساختار و اهداف خاص نیروهای مسلح اهمیت دوچندان دارد. در خصوص اهمیت سرمایه انسانی و همچنین معیشت کارکنان نیروهای مسلح مقام معظم رهبری فرموده‌اند:

«برای هر کشوری، هیچ ثروتی، هیچ منبع نیرویی ارزشمندتر از نیروی انسانی کارآمد و مؤمن و آزاده و سرافراز نیست» (امام خامنه‌ای، ۱۳۹۵/۰۷/۰۷).

«... بر موضوع اشتغال و تولید و همچنین مسائل معیشتی مردم و کارکنان دستگاه‌های مختلف از جمله نیروهای مسلح تأکید دارم» (امام خامنه‌ای، ۱۳۹۶/۰۱/۳۰).

با توجه به تأکیدات مقام معظم رهبری در خصوص کمک به معیشت کارکنان نیروهای مسلح، ضرورت دارد با ایجاد انقلاب اقتصادی در بخش‌های مختلف نیروهای مسلح این مهم برای کارکنان این بخش فراهم گردد.

۲-۱-۲. ضرورت کمک به مردمی‌سازی اقتصاد

جمهوری اسلامی ایران که در اثر انقلاب اسلامی جایگزین ساختارهای سکولاری لیبرالی و به طور کلی غیر اسلامی حکمرانی شده است. ساختارهای جدیدی را متناسب با اهداف اسلامی حکومت، تأسیس نمود و برای اینکه بتواند در عرصه اجرایی و عملیاتی، برنامه‌ریزی، تصمیم‌سازی، قانونگذاری و نظایر آن رویکرد حکومت دینی مبتنی بر اسلام را اجرا نماید ضرورتاً می‌بایست در عرصه سیاستگذاری عمومی، مردم‌سالاری دینی (به عنوان یکی از ارکان الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت) را در ایران محقق سازد؛ به گونه‌ای که در میان مدت، جامعه‌سازی و حکمرانی متمایزی به عنوان الگو قابل ارائه باشد (کراری و همکاران، ۱۳۹۸).

با این حال بعد از گذشت بیش از چهل سال از انقلاب اسلامی و علی‌رغم تغییر در نظام سیاسی کشور نظام اقتصادی فعلی تغییر خاصی پیدا نکرده است و با سازوکارهایی شبیه به قبل مسیر خود را ادامه می‌دهد. یکی از مصادیق مهم در این زمینه دولتی بودن اقتصاد و هم‌چنین غالب بودن سرمایه‌سالاری در حکمرانی اقتصادی است. دولتی بودن اقتصاد باعث شده تا دولت به عنوان ابر تصدی‌گر اقتصادی آسیب‌های زیادی را به بدنه اقتصاد کشور وارد نماید که این موضوع چالشی اصلی پیش روی انقلاب است (کشاورز و علیخان زاده، ۱۳۹۸).

در راستای مردمی‌کردن اقتصاد، مقام معظم رهبری سیاستهای کلی اقتصاد مقاومتی، سیاستهای کلی اصل ۴۴ را ابلاغ و هم‌چنین در بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی تأکید صریح بر مردمی‌کردن اقتصاد نموده‌اند. از طرفی امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) به تکرار در بیانات خود بر اهمیت بالای حضور و لزوم نقش‌آفرینی گسترده مردم در اقتصاد اشاره فرموده‌اند و مجموعه دولت و شرکت‌های دولتی را از ورود به آن بخش‌هایی که توسط

مردم قابل اداره است بر حذر داشته اند. ایشان در سال ۱۴۰۳ نیز در مجموعه رهنمودهای جدید خود بر تحول اقتصادی با رویکرد مردمی‌سازی و مشارکت حداکثری مردم در اداره کشور به ویژه در عرصه اقتصادی و لزوم طراحی نقشه راه اقتصاد ملی به عنوان یک رویکرد تحولی تاکید ورزیده‌اند؛ و از طرفی، بارها در بیانات ارزشمند خود به نقش مستقیم و غیرمستقیم نیروهای نظامی در کمک به اقتصاد کشور اشاره کرده‌اند؛ لذا شایسته است در این فرایند تحولی از اقتصاد دولتی و خصوصی سازی ناکارآمد به اقتصاد مردم پایه نیروهای مسلح از طریق انقلاب اقتصادی کمک شایانی نمایند.

۲-۱-۹. ضرورت کمک به نظام اقتصادی کشور و کلیت نظام

حوزه نظامی در جوامع مختلف یکی از مهم ترین نهادهایی است که بعضاً به طور مستقیم و عموماً به طور غیرمستقیم بر فعالیت‌های اقتصادی تأثیرگذار بوده و نقش بسزایی را در رشد و توسعه اقتصادی و شکوفایی اقتصادی جامعه و استفاده بهینه و کامل از ظرفیت‌های موجود اقتصادی در یک دولت-ملت را شامل می‌شود، تاجایی که تأثیر آن بر بخش‌های گوناگون اقتصادی همواره مورد نظر دولت‌های مختلف بوده و با رویکرد متفاوت آنها نسبت به میزان و نحوه حضور حوزه‌ی مذکور در فعالیت‌های متنوع اقتصادی ملی و بین‌المللی، روبرو می‌شود.

مطابق فرمایشات رهبر فرزانه انقلاب نیز نیروهای مسلح بعنوان سازمانی انقلابی با توان مدیریتی، فنی و مالی قابل توجه، موظفند به منظور مشارکت و کمک به دولت در سازندگی کشور، با رعایت حفظ توان دفاعی خود و همچنین رفع مشکلات و نیازهای معیشتی کارکنان خود، اقدام به فعالیتهای اقتصادی نمایند. در این مسیر نیروهای مسلح با توجه به اینکه حرکت پیشبرنده دارند، یعنی این نهاد مقدس از نظر ساختار، سازمان، روش، زیرساخت و ... پیشرفت می‌کند و به پیش می‌رود. اما این پیشرفت خود یک اثر دیگر دارد و آنکه سایر مجموعه‌های کشور را پیش می‌برد. نیروهای مسلح در طول حیات خود ضمن اینکه خودش رشد کرده، با کمک‌ها و حتی انتقال تجارب و الگوهای خود خیلی از نهادهای کشور را تقویت کرده و شاهد رشد جهشی خیلی از مجموعه‌های علمی، سیاسی، صنعتی کشور بوده‌ایم. بنابراین انقلاب اقتصادی در نیروهای مسلح؛ می‌تواند باعث کمک به نظام اقتصادی و همچنین کلیت نظام (یعنی قدرت سازی در ابعاد دفاعی، امنیتی، اقتصادی، فرهنگی، سیاسی و...) گردد.

۲-۲. پیشینه پژوهش

۲-۱-۱. مطالعات خارجی

کنون لی^۱ (۱۹۶۰) در کتاب «هنر جهش اقتصادی» بیان می‌کند که اقتصادهای عقب تر فقط به دنبال مسیر پیشرفت فناوری در کشورهای پیشرفته نیستند، بلکه گاهی اوقات از برخی از مراحل صرف نظر می‌کنند یا حتی مسیر جدیدی برای خود می‌سازند که با مسیر طی شده توسط اقتصادهای پیشگام متفاوت است. وی بیان می‌کند که جهش اقتصادی، بازی دنبال کردن هدفی متحرک است. این بدان معناست که برای جهش

¹ Lee Keun

اقتصادی موفق، اقتصاد عقب تر باید سریع تر از هدفش حرکت کند و یا مسیری جایگزین بیابد تا خود را از فرسایش ناشی از اثر دنباله روی رها سازد.

لونی و مه‌ای^۱ (۱۹۹۰) در تحقیق خود به تبیین رابطه بین فعالیتهای بخش دفاعی ایالات متحده و متغیرهای توسعه اقتصادی پرداخته‌اند. آنها به طور تجربی با تجزیه و تحلیل و برآورد تابع تقاضا برای هزینه‌های دفاعی آمریکا در طول دوره ۱۹۶۵-۱۹۸۵ به این نتیجه دست یافته‌اند که فعالیتهای بخش دفاعی ایالات متحده بر شاخص‌های کلان اقتصادی تأثیرگذار بوده است.

بوتس^۲ (۱۹۹۴) عقیده دارد که تبدیل فناوری‌های نظامی به کاربردهای غیرنظامی یا فناوری‌های دومنظوره، راهبرد اصلی ایالات متحده در زمینه نظامی و صنعتی است. در واقع فناوری‌های نظامی می‌توانند تغییر کاربری داده و قابلیت‌های دیگری در اقتصاد را پیدا کنند. تجربه کشورهای توسعه یافته نشانگر این واقعیت است که استفاده از توان نیروهای مسلح که صرفاً فعالیت‌های نظامی انجام نمی‌دهند باعث کمک به اقتصاد و رشد و توسعه کشورهای خود می‌شود.

آندو^۳ (۲۰۰۹) در تحقیقی با عنوان «تأثیر بخش دفاعی بر رشد اقتصادی» در ۳۰ کشور عضو سازمان همکاری اقتصادی و توسعه، با استفاده از داده‌های پانل در دوره ۲۰۰۳-۱۹۹۵، چگونگی تأثیر بخش دفاعی بر رشد اقتصادی را برآورد کرده است. نتایج تجربی این مطالعه نشان می‌دهد فعالیتهای بخش دفاعی، تأثیر مثبت در رشد اقتصادی در ۱۰۹ کشور جهان داشته است (آندو، ۲۰۰۹).

هاجون چانگ^۴ (۲۰۰۲) با استفاده از استعاره انداختن نردبان، بر دشواری جهش اقتصادی تأکید می‌کند و بیان مینماید که جهش اقتصادی دشوار اما امکان پذیر است چرا که اقتصادها می‌توانند راه‌های میانبر را انتخاب کنند و هنگامی که نردبان انداخته شد، می‌توانند با بالن پرواز کنند. در اینجا، پرواز بالن به معنای استفاده از پنجره فرصت برای پرش است. اگرچه پرش با ریسک همراه است؛ اما این روش تنها راه اقتصادهای عقب‌تر برای پیشرفت و پیشی گرفتن از رقبای پیشگام خود است. ضمن اینکه پرش بدون آمادگی ممکن است به شکست منجر شود.

۲-۲-۲. مطالعات داخلی

صالح اصفهانی (۱۴۰۲) در کتابی با عنوان «تحول و اقتدار اقتصادی با مدیریت قرارگاهی» بیان می‌دارد انقلاب اقتصادی برای ایجاد توان اقتصادی هوشمند، هدفمند، دانشی و الگو در شبکه اقتصادی نیروهای مسلح مرتبط با اقتصاد ملی و اقتصاد فراملی برای درآمدسازی و تأمین نیازهای تقویت بنیه دفاعی، اداره سازمان و با حقوق تا سال ۱۴۱۵، نیازمند کمک‌سازی، الگوسازی و مردمی‌سازی با سه پیشران داخلی، ملی و فراملی و با رویکرد مقاومتی و در چارچوب سیاست‌های ابلاغی اقتصاد مقاومتی از سوی فرماندهی معظم کل قوا می‌باشد.

¹ R.E.Looney and S.L.Mehay

² Butts, Kent

³ Ando, Shio

⁴ Chung, Hajoong

داوودی (۱۴۰۲) در کتابی با عنوان «اقتصاد مقاومتی از نظریه تا عمل» توضیح می‌دهد که نقش نیروهای مسلح در اقتصاد مقاومتی و مشارکت اقتصادی آنان در سازندگی ایران اسلامی در راستای اصل یکصدوچهل و هفتم قانون اساسی است. این تدبیر مهم بواسطه کمک به دولت‌ها در زمان صلح برنامه ریزی شد تا از توان کارکنان، ماشین‌آلات و تجهیزات فنی نیروهای مسلح در کارهای امدادی، آموزشی، تولیدی، سازندگی و محرومیت زدایی با رعایت کامل موازین عدل اسلامی در حدی استفاده شود که به آمادگی و توان رزمی نیروهای مسلح آسیبی وارد نشود. لذا تبیین صحیح این بند از قانون سبب می‌شود تا بسیاری از ایراداتی که به حضور نیروهای مسلح در اقتصاد گرفته می‌شود، مرتفع گردد.

کهن هوش نژاد و همکاران (۱۴۰۲) در پژوهشی با عنوان اولویت بندی صنایع ایران بر اساس شاخص های جهش اقتصادی، نشان داده اند که حوزه های کامپیوتر و الکترونیک، ابزار پزشکی، اپتیک و اندازه گیری، خودرو و ساخت قطعات بیشترین اولویت را برای حمایت در راستای جهش اقتصادی دارند. این صنایع می‌توانند در مقام صنایع پیشران و اولویت دار مورد توجه قرار گیرند و به عنوان رهیافتی سیاستی، زمینه را برای جهش اقتصادی فراهم نمایند. از سوی دیگر صنایعی همچون کشاورزی و سیمان از منظر جهش، دارای اولویت نیستند و نباید توجه ویژه سیاست گذار را به خود معطوف نمایند.

عبدلی (۱۳۸۶) در پژوهش تحت عنوان «نظام نوآوری، ابداعات و جهش اقتصادی» بیان می‌کند دو عامل اصلی می‌تواند منجر به جهش و رشد اقتصادی شود؛ اول، افزایش ظرفیت خلاقیت، نوآوری و ابتکارات از طریق سرمایه گذاری در پژوهش‌ها و آموزش نیروی کار به طور پیوسته و دوم، ارتباط دادن پژوهش‌ها و آموزش‌ها با ابزار و نیازها. بنابراین، بررسی کارکرد نقش مولفه ظرفیت ملی نوآوری در ابداعات و اختراعات یا به بیانی، بررسی بهره‌وری ظرفیت ملی نوآوری می‌تواند چشم‌انداز رشد را ترسیم نماید. در اقتصادهای پیشرو عامل پیشبرنده اقتصاد، ابداعات و اختراعات مستمری است که برای جهانیان جدید است. در حالی که در اقتصاد پیرو (دیر آمده)، عامل پیش برنده اقتصاد، ابداعات و اختراعاتی است که برای کشور جدید است و لذا پیروی از اقتصادهای پیشرو عامل کلیدی در انجام ابداعات و اختراعات جدید است. کشورهایی که به خوبی و با تناسب توانسته‌اند اجزا را در کنار هم فراهم آورند، به رشد شتابان نوآوری و به دنبال آن، رشد شتابان دست یافته‌اند و اقتصادهایی که نظام ملی نوآوری از هم گسیخته‌اند، نتوانسته‌اند به رشد مطلوب دست پیدا کنند. اگر اقتصاد ایران بخواهد به یک جهش اقتصادی دست یابد، باید به تقویت متناسب اجزای نظام ملی نوآوری و پیوند میان آنها سرمایه‌گذاری اساس انجام دهد.

۳. روش شناسی پژوهش

روش انجام این تحقیق، توصیفی-پیمایشی و روش گردآوری داده‌ها، کتابخانه‌ای و میدانی است. مرحله اول شامل جمع‌آوری و تحلیل اطلاعات کتابخانه‌ای، مرحله دوم مطالعات میدانی و مصاحبه با ۷ نفر از فرماندهان و مدیران اقتصادی سازمان‌های نیروهای مسلح می‌باشد. در این پژوهش برای انجام مصاحبه از روش مصاحبه «نیمه ساختاریافته» استفاده شده است. مصاحبه نیمه ساختار یافته مصاحبه‌ای است که در آن،

سوالات مصاحبه از قبل مشخص می شود و از تمام پاسخ دهندگان، پرسش های مشابه پرسیده می شود، اما آنها آزادند که پاسخ خود را به هر طریقی که می خواهند پاسخ دهند.

پژوهشگر بر اساس مطالعات میدانی، مکاتبات و مستندات حوزه اقتصادی نیروهای مسلح، سخنرانی های مسئولین و فرماندهان ارشد اقتصادی نیروهای مسلح، سوالاتی را در خصوص دلایل و چپستی انقلاب اسلامی به مصاحبه شونده ارائه و پاسخ و نظرات مصاحبه شوندگان را دریافت و سپس فایل ضبط شده مصاحبه ها به متن نوشتاری تبدیل و کلید واژه های مطرح شده در پاسخهای دریافتی، کدگذاری و در جدول توزیع فراوانی ثبت و اطلاعات موجود در جدول با استفاده از روش های آمار توصیفی، متناسب با نوع متغیرها، روش تحقیق و هدف تحقیق، تجزیه و تحلیل و شاخص های آماری مانند درصدهای توزیع فراوانی مطلق و نسبی برای هر کدام از کلید واژه های توضیحی در متن مصاحبه ها استخراج و نتایج آماری در قالب سه دسته عوامل مهم در بیان چپستی انقلاب اقتصادی به اطلاع تک تک مصاحبه شوندگان رسانده شد. سپس از ایشان درخواست گردید که معیارهای مرتبط با هر دسته از عوامل اصلی را معرفی و در نهایت با جرح و تعدیل نظرات، عوامل اصلی و معیارهای مربوط به هر دسته عوامل، از دیدگاه مصاحبه شوندگان، احصاء گردید.

در مرحله سوم «پرسشنامه شناسایی دلایل و چپستی انقلاب اقتصادی در نیروهای مسلح» و «پرسشنامه شناسایی معیارهای مرتبط با عوامل اصلی در انقلاب اقتصادی نیروهای مسلح» بر اساس نتایج حاصل از مصاحبه، برای تعیین میزان ارتباط عوامل اصلی با چپستی انقلاب اقتصادی و میزان ارتباط معیارهای مرتبط با هر کدام از عوامل اصلی طراحی و به ترتیب، در بین متخصصین و کارشناسان اقتصادی در سازمان های نیروهای مسلح توزیع، تکمیل و جمع آوری گردید. گفتنی است که در فاز اول با توزیع و دریافت نتایج پرسشنامه اول، عوامل اصلی استخراج و در فاز بعدی با توزیع پرسشنامه دوم، معیارهای مرتبط با هر دسته از عوامل اصلی مؤثر در انقلاب اقتصادی نیروهای مسلح استخراج گردید.

همچنین تعداد جامعه آماری این پژوهش در بخش پرسشنامه ۲۷۵ نفر از متخصصین و کارشناسان اقتصادی سازمان های نیروهای مسلح هستند که با کمک فرمول کوکران ۱۶۰ نفر به تفکیک جدول شماره (۲) به عنوان حجم نمونه به دست آمد.

جدول شماره (۲) ترکیب نمونه آماری بر اساس مدرک تحصیلی

ردیف	مدرک تحصیلی	تعداد	درصد از کل
۱	دکتری	۲۵	۱۵/۷٪
۲	کارشناسی ارشد	۸۵	۵۳٪
۳	کارشناسی	۴۶	۲۸/۷٪
۴	سایر	۴	۲/۶٪
	جمع	۱۶۰	۱۰۰٪

منبع: نگارندگان پژوهش

از آنجا که پرسشنامه ها بر پایه عوامل و معیارهای شناسایی شده در پیشینه تحقیق و دیدگاه ۷ نفر از فرماندهان و مدیران فراهم گردیده، به این دلیل می توان روایی محتوایی پرسشنامه ها را تأیید کرد. همچنین پایایی پرسشنامه ها با استفاده از نرم افزار SPSS و ضرایب «آلفای کرونباخ» ۰/۸۶۵ مورد تأیید قرار گرفت.

جهت بررسی ساخت سازه (دسته‌بندی) پرسشنامه‌ها، از تحلیل عاملی استفاده شد. «تحلیل عاملی» به کمک نرم‌افزار SPSS، برای همه سوال‌های پرسشنامه‌ها انجام گرفته است که مقدار آزمون KMO محاسبه شده، نشان‌دهنده مناسب بودن فن (تکنیک) تحلیل عاملی در تحلیل داده‌ها می‌باشد. همچنین مقدار مشخصه آزمون «کرویت بارتلت» در سطح معناداری کمتر از ۰/۰۰۰۰ محاسبه شد که یافته به دست آمده بیانگر مناسب بودن همبستگی سؤال‌های پرسشنامه‌ها برای اجرای تحلیل عاملی می‌باشد. افزون بر این، یافته‌های به دست آمده از اجرای این فن (تکنیک) آماری نشان می‌دهد که تحلیل عاملی منجر به دسته‌بندی سؤال‌های پرسشنامه‌ها به معیارهای کلی گردید.

با توجه به محتوای پرسش‌ها، سه عامل اصلی استخراج شده به ترتیب زیر، سازه معیارهای موثر در تدوین الگوی انقلاب اقتصادی در نیروهای مسلح را توضیح می‌دهند:

(۱) درآمد سازی و تامین منابع بخش دفاع (۱۶/۷۵۷٪)

(۲) کارآمد سازی اقتصاد نیروهای مسلح (۱۵/۸۶۲٪)

(۳) توانمند سازی اقتصاد ملی (۱۲/۶۵۶٪)

بنابراین نتایج ساخت معیارهای استخراج شده در سه دسته عوامل کلی (ساختار پرسشنامه تحقیق) به کمک تحلیل عاملی در جدول شماره (۳) آمده است.

جدول شماره (۳) عوامل و معیارهای موثر در انقلاب اقتصادی نیروهای مسلح

معیارها	عامل	ردیف
۱- آینده‌پژوهی و کشف فرصت‌های درآمد پایدار ۲- تحقیق و نوآوری ۳- آکسب فناوری‌های نوین ۴- توسعه سرمایه‌گذاری‌های دانش بنیان ۵- تجاری سازی فناوری‌های دفاعی ۶- دیپلماسی اقتصادی و توسعه صادرات	درآمد سازی و تامین منابع بخش دفاعی	۱
۱- مولد سازی دارایی‌های غیر مولد ۲- افزایش سرعت تبدیل سرمایه‌گذاری‌ها ۳- بهبود مستمر کیفیت ۴- واپایش (کنترل) هزینه‌ها ۵- اصلاح مستمر فرایندها ۶- سازماندهی و توسعه نظام‌های مدیریتی ۷- توانمندسازی و تربیت نیروی انسانی متعهد و متخصص ۸- تعمیق فناوری اطلاعات و ارتباطات	کارآمد سازی اقتصاد نیروهای مسلح (افزایش بهره‌وری اقتصادی)	۲
۱- بومی‌سازی ۲- استانداردسازی ۳- الگو سازی اقتصاد نیروهای مسلح ۴- کارفرمایی دانش بنیان ۵- مردمی سازی اقتصاد نیروهای مسلح	توانمند سازی اقتصاد ملی	۳

ردیف	عامل	معیارها
		۶- واپایش (کنترل) واردات

منبع: یافته های پژوهش

برای تجزیه و تحلیل داده ها، از آمار توصیفی جهت بررسی مشخصه های جمعیت شناختی پاسخ دهندگان و از آمار استنباطی از جمله آزمون فرض آماری، T-Test و تحلیل واریانس به کمک نرم افزار SPSS استفاده گردید. در نهایت، جهت اولویت بندی عوامل کلی مؤثر بر انقلاب اقتصادی در نیروهای مسلح و تعیین اوزان عوامل از رویکرد تحلیل سلسله مراتبی^۱ و به منظور اولویت بندی معیارها نیز از فن (تکنیک) تصمیم گیری چند معیاره^۲ استفاده گردید.

۴. تجزیه و تحلیل داده ها و یافته های پژوهش

بر اساس عوامل سه گانه شناسایی شده در خصوص وجوب انقلاب اقتصادی در نیروهای مسلح مبتنی بر ادبیات پژوهش و مصاحبه با ۷ نفر از فرماندهان و نخبگان دفاعی و نیز بهره گیری از فن (تکنیک) تحلیل عاملی طبق جدول شماره (۴)، فرضیه های پژوهش به شرح زیر تعریف گردید:

❖ فرضیه شماره (۱): درآمد سازی و تامین منابع بخش دفاع، عاملی مؤثر در شکل گیری انقلاب اقتصادی در نیروهای مسلح مسلح ج.ا.ایران است.

❖ فرضیه شماره (۲): کارآمد سازی اقتصاد نیروهای مسلح عامل مؤثر در شکل گیری انقلاب اقتصادی در نیروهای مسلح مسلح ج.ا.ایران است.

❖ فرضیه شماره (۳): توانمند سازی اقتصاد ملی عامل مؤثر در شکل گیری انقلاب اقتصادی در نیروهای مسلح مسلح ج.ا.ایران است.

❖ فرضیه شماره (۴): تفاوت میان میزان تأثیر سه دسته از عوامل مؤثر در شکل گیری انقلاب اقتصادی در نیروهای مسلح، معنادار نیست.

برای بررسی فرضیه ها از آزمون فرض آماری استفاده شد که یافته های آن در جدول شماره (۴) آورده شده است و گویای درست بودن تمام فرضیه ها می باشد. این به معنای آن است که هر کدام از سه دسته عوامل مندرج در جدول شماره (۳) بعنوان پیشران انقلاب اقتصادی در نیروهای مسلح می باشند.

جدول شماره (۴) نتایج به دست آمده از آزمون فرضیه های (۱) تا (۳)

فرضیه های تحقیق	آماره آزمون	سطح معنی داری	تصمیم گیری
فرضیه شماره (۱)	۳۱/۶۰۷	۰/۰۰۰	تایید فرضیه
فرضیه شماره (۲)	۲۶/۲۵۰	۰/۰۰۰	تایید فرضیه
فرضیه شماره (۳)	۲۶/۲۴۱	۰/۰۰۳	تایید فرضیه

منبع: یافته های پژوهش

¹ Analytical Hierarchy Process (AHP)

² Technique for Order Preference by Similarity to Ideal Solution (TOPSIS)

سپس پرسشی پیش آمد که آیا تأثیر این سه دسته از عوامل در شکل گیری انقلاب اقتصادی نیروهای مسلح یکسان است؟ برای پاسخ، تمام فرضیه ها باید آزموده شود. برای آزمون این فرضیه، روش آماری «تحلیل واریانس»^۱ به کار رفت. یافته‌های این آزمون در جدول شماره (۵) آمده است. همچنان که دیده می‌شود، تفاوت میان میزان تأثیر سه دسته از عوامل، معنادار است. بنابراین، این عوامل بر پایه میزان اثرگذاری آنها با روش تصمیم‌گیری «چندشاخصه»^۲، رتبه‌بندی گردید.

جدول شماره (۵) نتایج به‌دست آمده از آزمون فرضیه‌های (۱) تا (۳)

عوامل توجیه کننده انقلاب اقتصادی نیروهای مسلح	نسبت دو واریانس	درجه آزادی	سطح معناداری
درآمد سازی و تامین منابع بخش دفاعی	۳۶/۱۴۱	۷	/۰۰۰
کارآمد سازی اقتصاد نیروهای مسلح			
توانمند سازی اقتصاد ملی			

منبع: یافته‌های پژوهش

مطابق جدول شماره (۶) از فن (تکنیک) فرایند تحلیل سلسله مراتبی و تصمیم‌گیری چند معیاره جهت رتبه‌بندی و اولویت‌بندی عوامل مؤثر در شکل گیری انقلاب اقتصادی نیروهای استفاده شد. یافته‌های به‌دست آمده از رتبه‌بندی عوامل سه گانه شناسایی‌شده، با روش تحلیل سلسله مراتبی به کمک نرم افزار Expert Choice 2000 نشان می‌دهد که از بین عوامل شناسایی‌شده، «درآمد سازی و تامین منابع بخش دفاع» و «کارآمدسازی اقتصاد نیروهای مسلح» مهمترین عوامل شکل دهنده انقلاب اقتصادی در نیروهای مسلح هستند.

جدول شماره (۶) درجه اهمیت و رتبه‌بندی عوامل سه گانه انقلاب اقتصادی نیروهای مسلح با روش تحلیل سلسله مراتبی

عوامل توجیه کننده انقلاب اقتصادی نیروهای مسلح	درجه اهمیت	اولویت
درآمد سازی و تامین منابع بخش دفاع	۰/۱۸۵	۱
کارآمد سازی اقتصاد نیروهای مسلح	۰/۱۸۵	۲
توانمند سازی اقتصاد ملی	۰/۱۴۲	۳
نرخ ناسازگاری (C.R)		۰/۰۱

منبع: یافته‌های پژوهش

در ادامه رتبه‌بندی معیارهای مربوط به هریک از عوامل سه‌گانه، با روش تصمیم‌گیری چند معیاره در جداول شماره (۷) تا (۹) آمده است.

نتایج به‌دست آمده از به‌کارگیری فن (تکنیک) تصمیم‌گیری چند معیاره در جدول شماره (۷) نشان می‌دهد که از بین معیارهای مربوط به عامل درآمدسازی و تامین منابع بخش دفاع، معیارهای آینده‌پژوهی و کشف فرصتهای درآمد پایدار، تحقیق و نوآوری، اکتساب فناوری های نوین، توسعه سرمایه‌گذاری های دانش بنیان و

1. Analysis of Variance (Anova)

2. Multiple Attribute Decision Making (MADM)

تجاری سازی فناوری های دفاعی، به ترتیب اثرگذارترین معیارها در درآمدسازی و تامین منابع بخش دفاع می‌باشند.

جدول شماره (۷) رتبه‌بندی معیارهای مربوط به عامل درآمدسازی و تامین منابع بخش دفاع

رتبه	نرخ سازگاری	فاصله با ایده‌آل منفی	فاصله با ایده‌آل مثبت	معیار
۱	۰/۵۸۱	۰/۰۲۵	۰/۰۱۹	آینده‌پژوهی و کشف فرصت‌های درآمد پایدار
۲	۰/۴۴۵	۰/۰۱۸	۰/۰۲۳	تحقیق و نوآوری
۳	۰/۴۴	۰/۰۱۹	۰/۰۲۵	اکتساب فناوری های نوین
۴	۰/۳۹۷	۰/۰۱۶	۰/۰۲۵	توسعه سرمایه‌گذاری های دانش بنیان
۵	۰/۳۸۳	۰/۰۱۵	۰/۰۳۴	تجاری سازی فناوری های دفاعی
۶	۰/۳۵۲	۰/۰۱۴	۰/۰۳۳	دیپلماسی اقتصادی و توسعه صادرات

منبع: یافته های پژوهش

نتایج به دست آمده از اولویت‌بندی عامل کارآمدسازی اقتصاد نیروهای مسلح در جدول شماره (۸) نشان می‌دهد که مولد سازی دارایی های غیر مولد، افزایش سرعت تبدیل سرمایه گذاری ها، سازماندهی و توسعه نظام های مدیریتی و توانمند سازی و تربیت نیروی انسانی متعهد و متخصص بیشترین اثرگذاری بر کارآمد سازی اقتصاد نیروهای مسلح را داشته و درجه اثرگذاری سایر معیارها نیز در جدول نشان داده شده است.

جدول شماره (۸) رتبه‌بندی معیارهای مربوط به عامل کارآمد سازی اقتصاد نیروهای مسلح

رتبه	معیار	فاصله با ایده‌آل مثبت	فاصله با ایده‌آل منفی	نرخ سازگاری
۱	مولد سازی دارایی های غیر مولد	۰/۰۱۳	۰/۰۱۷	۰/۵۵۵
۲	افزایش سرعت تبدیل سرمایه‌گذاری‌ها	۰/۰۱۶	۰/۰۱۷	۰/۵۲۹
۳	بهبود مستمر کیفیت	۰/۰۱۴	۰/۰۱۵	۰/۵۱۵
۴	سازماندهی و توسعه نظام‌های مدیریتی	۰/۰۱۵	۰/۰۱۴	۰/۴۷۶
۵	توانمندسازی و تربیت نیروی انسانی متعهد و متخصص	۰/۰۱۸	۰/۰۱۱	۰/۴۳
۶	اصلاح مستمر فرایندها	۰/۰۱۹	۰/۰۱۳	۰/۴۱۲
۷	واپایش (کنترل) هزینه‌ها	۰/۰۱۷	۰/۰۱۳	۰/۳۶۷
۸	تعمیق فناوری اطلاعات و ارتباطات	۰/۰۱۹	۰/۰۱۱	۰/۳۲۵

منبع: یافته های پژوهش

همان‌گونه که در جدول شماره (۹) مشاهده می‌شود، از بین معیارهای مربوط به عامل توانمند سازی اقتصاد ملی، معیارهای بومی سازی، استاندارد سازی و الگوسازی اقتصاد نیروهای مسلح، مؤثرترین معیار مؤثر در انقلاب اقتصادی در نیروهای مسلح بوده و درجه اثرگذاری سایر معیارها نیز در جدول آمده است.

جدول شمار (۹) رتبه‌بندی معیارهای مربوط به عامل توانمند سازی اقتصاد ملی

رتبه	معیار	فاصله با ایده‌آل مثبت	فاصله با ایده‌آل منفی	نرخ سازگاری
۱	بومی‌سازی	۰/۰۱۷	۰/۰۲۱	۰/۵۴۳

رتبه	نرخ سازگاری	فاصله با ایده‌آل منفی	فاصله با ایده‌آل مثبت	معیار
۲	۰/۵۴	۰/۰۱۹	۰/۰۱۷	استانداردسازی
۳	۰/۴۷۲	۰/۰۱۷	۰/۰۱۹	الگو سازی اقتصاد نیروهای مسلح
۴	۰/۴۶۷	۰/۰۱۷	۰/۰۲	واپایش (کنترل) واردات
۵	۰/۴۶۶	۰/۰۱۷	۰/۰۲۲	کارفرمایی دانش‌بنیان
۶	۰/۴۷۱	۰/۰۱۸	۰/۰۲۲	مردمی سازی اقتصاد نیروهای مسلح

منبع: یافته های پژوهش

۵. نتیجه‌گیری و پیشنهادها

اطمینان از میزان تحقق هدف‌های انقلاب اقتصادی در نیروهای مسلح نیازمند سنجش واقع‌بینانه اهداف بر مبنای عوامل و معیارهای مؤثر در این زمینه می‌باشد. شناسایی و اولویت‌بندی عوامل و معیارهای مؤثر بر انقلاب اقتصادی و اندازه‌گیری معتبر و شفاف آنها، این امکان را فراهم می‌آورد تا الگوی انقلاب اقتصادی بر پایه یک بستر مطمئن پیاده‌سازی شود.

نتایج این پژوهش نشان داد که مؤلفه‌های درآمد سازی و تامین منابع بخش دفاعی، کارآمد سازی اقتصاد نیروهای مسلح و توانمند سازی اقتصاد ملی، متغیرهای اثرگذار بر شکل‌گیری انقلاب اقتصادی نیروهای مسلح بوده است. به‌گونه‌ای که این متغیرها رابطه مستقیم و مثبت با اهداف مورد نظر در الگوی انقلاب اقتصادی نیروهای مسلح نیز داشته‌اند. همچنین یافته‌های به‌دست آمده از به‌کارگیری فن (تکنیک) تحلیل سلسله مراتبی بیانگر درجه اهمیت هر یک از عوامل و اثرگذاری آنها بر فرایند انقلاب اقتصادی نیروهای مسلح به‌ترتیب زیر می‌باشد:

(۱) درآمد سازی و تامین منابع بخش دفاعی؛

(۲) کارآمد سازی اقتصاد نیروهای مسلح؛

(۳) توانمند سازی اقتصاد ملی؛

از طرف دیگر، رتبه‌بندی عوامل سه‌گانه مؤثر بر انقلاب اقتصادی نیروهای مسلح با فن (تکنیک) تصمیم‌گیری چند معیاره دلالت بر آن دارد که به‌منظور پیاده‌سازی انقلاب اقتصادی در نیروهای مسلح، می‌بایستی به آن دسته از عواملی توجه نمود که هم در این انقلاب مؤثر بوده و هم اینکه این عوامل دارای درجه اهمیت و اثرگذاری بیشتری باشند تا بتوان میزان اثربخشی انقلاب اقتصادی را به‌طور قابل ملاحظه‌ای افزایش داد. همچنین پیشنهادها زیر براساس نتایج پژوهش ارائه می‌گردد:

- نیروهای مسلح ج.ا.ا. به منظور حفظ بنیه و توان دفاعی کشور چاره‌ای جز پایدارسازی و تامین منابع خود را نداشته و برای این منظور بایستی در قالب یک الگوی مناسب در مسیر انقلاب اقتصادی گام بردارد.
- با توجه به الگوهای موفق نیروهای مسلح در حوزه صنایع هوایی، دریایی، زمینی، زیر سطحی، مخابرات، الکترونیک و... ضرورت دارد به منظور حفظ اقتدار نظامی و همچنین تقویت اقتدار اقتصادی، الگوهای موفق در نیروهای مسلح به بخش‌های اقتصادی و صنعتی سرازیر گردد، چرا

که ورود انقلاب نظامی با مدیریت جهادی به بخش اقتصادی، توطئه‌ها و برنامه‌های دشمن را با کمترین تاثیر همراه خواهد نمود.

— ضروری است فرارگاه اقتصاد مقاومتی و همکاری‌های ملی و فرا ملی در ستاد کل نیروهای مسلح به‌عنوان مهم‌ترین گام و قبل از شروع حرکت انقلاب اقتصادی نیروهای مسلح، بر پایه نتایج این پژوهش نسبت به تدوین و استخراج الگوی جامع انقلاب اقتصادی اقدام نماید.

منابع و ماخذ

منابع فارسی

- اسکندری، داریوش؛ فرزانه، عادل و بکایی، افشین. (۱۴۰۰). اقتدار راهبردی دفاعی ارتش جمهوری اسلامی ایران در مقابله با تهدیدات در افق بیانیه گام دوم انقلاب، فصلنامه مطالعات مدیریتی دریا محور، ۲(۴)، ۶۱-۸۱.
- امام خامنه ای (مدظله العالی) (۱۴۰۳). بیانات رهبر معظم انقلاب اسلامی، قابل دسترسی در: www.khamenei.ir
- امام خمینی (ره)، سید روح الله. (۱۳۷۸). صحیفه امام: مجموعه آثار امام خمینی(ره)، تهران: موسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی(ره).
- برزگر، کیهان و رضائی، مسعود. (۱۳۹۵)، راهبرد دفاعی ایران از منظر آیتالله خامنه ای، فصلنامه مطالعات راهبردی، ۱۹(۷۴)، ۷-۳۳.
- پوینده، محمد رضا. (۱۳۹۵)، شناسایی، آسیب شناسی و بررسی ظرفیت ها و پتانسیل های بهبود بهره وری سازمان های دفاعی و نظامی، مرکز تحقیقات راهبردی نیروهای مسلح.
- جمشیدی، محمد حسین (۱۳۷۷). اندیشه سیاسی شهید رابع سید محمد باقر صدر، تهران: انتشارات وزارت خارجه.
- داوودی، فیروز. (۱۴۰۲). اقتصاد مقاومتی از نظریه تا عمل، تهران: انتشارات جهاددانشگاهی واحد صنعتی امیرکبیر.
- رسولیان، محسن؛ دشتبانی، یاور و گل کانی، محمد رضا. (۱۴۰۱). ارائه الگوی بکارگیری نهاد سرمایه گذاری املاک و مستغلات به منظور تامین مالی و مولدسازی دارایی ها (املاک و مستغلات) در صندوق بازنشستگی نیروهای مسلح، فصلنامه اقتصاد دفاع، ۷(۲۴)، ۳۹-۵۳.
- صالح اصفهانی، اصغر. (۱۴۰۲). تحول و اقتدار اقتصادی با مدیریت قرارگاهی، تهران انتشارات دانشگاه و پژوهشگاه عالی دفاع ملی.
- عبدلی، قهرمان. (۱۳۸۶)، نظام ملی نوآوری، ابداعات و جهش اقتصادی، فصلنامه پژوهش های ایران، ۹(۳۱)، ۱۰۳-۱۲۶
- کراری، مرجان؛ امام جمعه زاده، سیدجواد و مقتدایی، عباس. (۱۳۹۸). تحقق مردم سالاری دینی از رهگذر اقتصاد مردم محور در ایران، فصلنامه رهیافت انقلاب اسلامی، ۱۳(۴۷)، ۲۳-۴۲.
- کشاورز، محسن و علیخوان زاده، علیرضا (۱۳۹۸). مدلسازی نظام حکمرانی اقتصادی جمهوری اسلامی ایران به عنوان مبنای سیاستگذاری برنامه هفتم توسعه مبتنی بر بیانیه گام دوم، اولین همایش ملی حکمرانی، تهران.

- کهن هوش نژاد، روح اله؛ پاک ذات، سید مهدی؛ محمدیان امیری، رضا و هادی نژاد، فرهاد. (۱۴۰۲). اولویت بندی صنایع ایران بر اساس شاخص های جهش اقتصادی، فصلنامه پژوهش های برنامه و توسعه، ۴(۱۴)، ۱۰۳-۱۲۴.
- مطهری، مرتضی. (بدون تاریخ). پیرامون انقلاب اسلامی، قم: انتشارات صدرا.
- ملکوتیان، مصطفی. (۱۳۹۱). پدیده انقلاب، تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
- نامخواه، مجتبی. (۱۳۹۴). نظریه انقلاب امام خمینی(ره)، فصلنامه اندیشه سیاسی در اسلام، ۲(۵)، ۱۴۷-۱۷۶.

منابع لاتین

- Ando, S. (2009). The impact of defense expenditure on economic growth: Panel data analysis based on the Feder Model. *International Journal of Economic Policy Studies*, 4(1), 141-154.
- Butts, K. H. (1994). Environmental Security. *Carlisle Barracks, PA: US Army War College*.
- Chung, H. (2002). Kicking Away the Ladder. *Development Strategy in Historical Perspective*. 13(3), 186-191.
- Lee, K. (2019). *The art of economic catch-up: Barriers, detours and leapfrogging in innovation systems*. Cambridge University Press.
- Looney, R. E. (1987). United States defense expenditures: trends and analysis.
- World Bank. (2020). Military expenditure (% of GDP), available at: <https://data.worldbank.org/indicator/MS.MIL.XPND.GD.ZS>
- SIPRI. (2023). Military expenditure (% of GDP), available at: <https://www.sipri.org/media/press-release/2022/world-military-expenditure-passes-2-trillion-first-time>.